

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

**на тему «Оцінювання ймовірності банкрутства підприємства в умовах
невизначеності»**

Виконала: студентка 4-го курсу, групи 401-ЕФ
Спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Гавриленко Т.О.
Керівник: д.е.н., професор Варналій З.С.
Рецензент: директор
ТОВ «УКРБУДПРОЕКТСІТІ», Цапца В.Ю.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Гавриленко Т.О.

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі
Гавриленко Т.О.

Полтава, 2024 року

АНОТАЦІЯ

Гавриленко Т.О. «Оцінювання ймовірності банкрутства підприємства в умовах невизначеності». Рукопис. Випускна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Робота містить 87 сторінок, 21 таблиць, 30 рисунків, список літератури з 86 джерел та 3 додатки.

Ключові слова: банкрутство, діагностика банкрутства, фінансова криза, неплатоспроможність, фінансова стійкість, санація.

Мета роботи – вивчення теоретичних і методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо оцінювання ймовірності банкрутства підприємства в умовах невизначеності.

Об'єктом дослідження є фінансова діяльність підприємств в умовах економічної невизначеності.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних положень щодо оцінювання ймовірності банкрутства підприємства в умовах невизначеності на матеріалах ПрАТ «АЗОТ».

У випускній роботі розглянуто комплекс питань, пов'язаних із дослідженням сутності, видів та причин банкрутства підприємства, узагальненням методичних підходів до діагностики банкрутства підприємства, характеристикою специфіки фінансового оздоровлення суб'єкта господарювання, проведенням аналізу фінансового стану та оцінюванням ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ» та обґрунтуванням напрямів запобігання банкрутства підприємства в умовах невизначеності.

ANNOTATION

Gavrylenko T.O. "Assessment of the enterprise bankruptcy probability under conditions of uncertainty". Manuscript. Graduation thesis for the first (bachelor's) level of higher education in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" – National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, 2024.

The work contains 87 pages, 21 tables, 30 figures, bibliography from 86 sources and 3 appendices.

Keywords: bankruptcy, bankruptcy diagnosis, financial crisis, insolvency, financial stability, rehabilitation.

The purpose of the work – to study of theoretical and methodological provisions and the development of practical recommendations for assessing the probability of bankruptcy of an enterprise in conditions of uncertainty.

The object of study is financial activity of enterprises in conditions of economic uncertainty.

The subject of research is a set of theoretical, methodological and practical provisions on assessing the enterprise bankruptcy probability in conditions of uncertainty based on the materials of PJSC "AZOT".

The final work considers a set of issues related to the study of the essence, types and causes of enterprise bankruptcy, the generalization of methodical approaches to the enterprise bankruptcy diagnosis, the characteristics of the specifics of the business entity financial recovery, the analysis of the financial condition and the assessment of the bankruptcy probability of PJSC "AZOT" and substantiation of ways to prevent bankruptcy of the enterprise in uncertainty conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА	6
1.1. Сутність, види та причини банкрутства підприємства.....	6
1.2. Методи та моделі прогнозування ймовірності банкрутства підприємства.....	14
1.3. Особливості фінансового оздоровлення та запобігання банкрутства суб'єкта господарювання.....	24
РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ПРАТ «АЗОТ».....	30
2.1. Загальна характеристика діяльності й майнового стану ПрАТ «АЗОТ»...	30
2.2. Аналіз фінансових показників діяльності підприємства.....	41
2.3. Оцінювання ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ».....	50
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	60
3.1. Заходи з відновлення платоспроможності підприємства.....	60
3.2. Підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства в контексті його фінансового оздоровлення.....	66
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	87

				ВР	401-ЕФ	20029
	П. І. Б.	Підпис	Дата	Оцінювання ймовірності банкрутства підприємства в умовах невизначеності		
<i>Розроб.</i>	<i>Гавриленко Т.О.</i>					
<i>Перевір.</i>	<i>Варналій З.С.</i>					
<i>Н. Контр.</i>	<i>Варналій З.С.</i>					
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А.</i>					
				Літ.	Арк.	Акрушів
					3	87
				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		

ВСТУП

В сучасних умовах невизначеності, зростаючої турбулентності економічного середовища та економічної нестабільності численні виклики можуть призвести до фінансової неспроможності підприємств, що зумовлює актуальність оцінювання ймовірності банкрутства. Вміння своєчасно і точно прогнозувати можливе банкрутство дозволяє підприємствам розробляти ефективні стратегії мінімізації ризиків, що сприяє підвищенню їх фінансової стійкості та довгострокової життєздатності.

Проблематиці діагностики ймовірності банкрутства та фінансової неспроможності підприємства присвячені наукові праці закордонних та українських учених, серед яких варто виділити Спрінгейта Л. В., Бівера У., Бланка І.О., Штангрета А.М. Зятковського І.В., Андрущак Є.М., Чампі Дж., Манойленка О.В., Поддєрьогіна А.М., Хаммера М., Онищенко С.В., Терещенка О.О. та інших. Утім, запобігання розвитку кризових явищ в умовах невизначеності воєнного стану і мінімізація негативного впливу зовнішнього середовища, а у разі виникнення кризової ситуації – вмiле застосування антикризових заходів для відновлення платоспроможності потребує подальшого дослідження для удосконалення управлінських рішень, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та формування здатності швидкої адаптації до змін.

Метою випускної роботи є вивчення теоретичних і методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо оцінювання ймовірності банкрутства підприємства в умовах невизначеності.

Для досягнення оставленої мети у роботі потрібно вирішити такі завдання:

- визначити сутність, види та причини банкрутства підприємства;
- систематизувати методи та моделі прогнозування ймовірності банкрутства підприємства;

- охарактеризувати особливості фінансового оздоровлення та запобігання банкрутства суб'єкта господарювання;
- провести аналіз фінансових показників діяльності ПрАТ «АЗОТ»;
- оцінити ймовірність банкрутства ПрАТ «АЗОТ»;
- визначити заходи з відновлення платоспроможності підприємства;
- обґрунтувати напрями підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства для запобігання банкрутства в умовах невизначеності.

Об'єктом дослідження є фінансова діяльність підприємств в умовах економічної невизначеності.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних положень щодо оцінювання ймовірності банкрутства підприємства в умовах невизначеності на матеріалах ПрАТ «АЗОТ».

Інформаційною базою дослідження є наукові публікації у фахових економічних виданнях, законодавчі акти, довідкова й монографічна література, фінансова звітність ПрАТ «АЗОТ».

У процесі дослідження та розв'язання поставлених завдань використано наступні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: теоретичного узагальнення, групування та класифікації; порівняльного аналізу; статистичний, графічний та коефіцієнтний; горизонтального, вертикального та факторного аналізу; аналізу та синтезу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у доведенні висновків і пропозицій проведеного дослідження до рівня конкретних практичних рекомендацій щодо фінансового оздоровлення підприємства на матеріалах ПрАТ «АЗОТ», що має практичну цінність для запобігання банкрутства підприємства в умовах невизначеності.

Випускна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність, види та причини банкрутства підприємства

Зростання кількості викликів і загроз в умовах воєнного стану, висока волатильність ринків, швидкі зміни у політичному та регуляторному середовищі, а також непередбачувані глобальні події, такі як економічні кризи, природні катастрофи та пандемії, створюють сприятливе підґрунтя для зростання ризиків банкрутства підприємств. Проблема банкрутства підприємств в умовах невизначеності є однією з ключових загроз для стабільності та розвитку національної економіки в цілому.

Підприємства сьогодні діють у складних економічних умовах, змушені швидко реагувати та адаптуватися до значних змін зовнішнього середовища для збереження конкурентних позицій, успішної діяльності та отримання прибутку. Стан сучасної ринкової економіки та наростання кризових процесів призводять до зростання рівня неплатоспроможності та банкрутства українських підприємств.

Основним нормативним актом, що регулює відносини у сфері банкрутства в Україні, є Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII [1], що був прийнятий у результаті назрілої необхідності перегляду та удосконалення Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. № 2343-XII, який відкрив початок нормативного регулювання правового механізму визнання фінансової неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності в Україні.

Згідно з чинним законодавством банкрутство – це визнана господарським судом нездатність боржника, відновити свою платоспроможність за допомогою

процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [1].

Поняття банкрутство походить від італійських слів: *banko* – банк; *rotto* – руйнувати, зачиняти. Таким чином, у дослівному розумінні банкрутство означає боргову неспроможність, припинення платежів за борговими зобов'язаннями, відмову підприємства сплачувати власні боргові зобов'язаннями через брак коштів [4]. Узагальнення підходів до трактування сутності банкрутства різними науковцями здійснено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення сутності поняття «банкрутство» різними науковцями

№ з/п	Автори	Поняття «банкрутство»
1.	Бланк І.О.	Банкрутством є встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом.
2.	Терещенко О.О.	Банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.
3.	Базилінська О.Я.	Банкрутство – це неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом.
4.	Голощачов Н.А.	Банкрутство підприємства – неспроможність боржника платити за своїми зобов'язаннями, повернути борги у зв'язку з відсутністю у нього грошових коштів для сплати.
5.	Андрущак Є.М.	Банкрутство – це визнане судовими органами незадовільне господарське становище фізичної чи юридичної особи, ознакою якого є припинення розрахунків за зобов'язаннями через нестачу активів у ліквідній формі.
6.	Пластун О. Л.	Банкрутство – це підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможливорює нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним.
7.	Ляшенко Г.	Банкрутство в умовах ринкової економіки є наслідком незадовільного управління підприємством, нехтування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, а тому його правомірно розглядати як плату за економічну свободу у виборі напряму господарської діяльності, ринків збуту, у ціноутворенні, найманні робочої сили.
8.	Гринчуцький В. І.	Визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.
9.	Яблонська А.С.	Банкрутство – це з юридичних підстав ліквідація підприємства, яка виявляється у неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити у встановлений для цього термін пред'явлені йому кредиторами вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.

* узагальнено за джерелами [5-11, 13-16, 20, 21]

З наведених у табл. 1.1 визначень випливає, що банкрутство можна розглядати з економічної та юридичної точок зору. З економічної точки зору, банкрутство означає неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності продовжувати свою діяльність через її економічну нерентабельність та безприбутковість. Це відбувається тоді, коли суб'єкт має стільки боргів перед кредиторами та зобов'язань перед бюджетом, що у разі пред'явлення всіх вимог у визначені строки, майна суб'єкта, тобто активів у ліквідній формі, не вистачить для їх задоволення. З юридичної точки зору, банкрутство полягає у наявності у суб'єкта кредиторів, тобто осіб, які мають документально підтверджені майнові вимоги до нього як до боржника. Це є майновими правовідносинами банкрутства, здійснення яких у встановленому законом порядку може призвести до ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності [5].

Банкрутство є невід'ємним елементом сучасних ринкових відносин і характеризується нездатністю компанії виконувати вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг та забезпечувати обов'язкові платежі до бюджету та позабюджетних фондів [5, 6]. Багато компаній перебувають на межі припинення своєї діяльності через неможливість виконання своїх зовнішніх зобов'язань, термін погашення яких вже настав. Ця ситуація є основною ознакою банкрутства.

Щороку значна кількість підприємств проходить процедуру банкрутства, яка може призвести до їх ліквідації, адже сучасний процес банкрутства є важливим інструментом розвиненої економіки, який підприємці використовують для очищення від боргів із метою подальшого ведення підприємницької діяльності в оновленому стані [7].

Із огляду на вищезазначене можна виділити чотири види банкрутства підприємства, специфічні характеристики яких наведено в таблиці 1.2.

Для реального банкрутства характерна абсолютна неможливість підприємства відновити свою фінансову стійкість та платоспроможність у перспективі через значні втрати капіталу, які роблять відновлення нереальним. Натомість тех-

нічне банкрутство характеризується тимчасовою неплатоспроможністю, зумовленою істотним скороченням обсягу продажів або дебіторів, несвоєчасною оплатою з боку контрагентів, помилками в кредитній політиці дебіторської заборгованості, і в разі успішного антикризового управління та своєчасних дієвих санаційних заходів через певний проміжок часу платоспроможність підприємства може бути відновлена.

Таблиця 1.2

Характеристика різних видів банкрутства підприємства

Види банкрутства	Особливості	Причини	Наслідки
Реальне	Виникає внаслідок стійкої втрати платоспроможності та нездатності підприємства виконати свої зобов'язання перед кредиторами.	Економічні кризи, неефективне управління, недобросовісна конкуренція, стихійні лиха тощо.	Ліквідація підприємства, звільнення працівників, шкода для кредиторів.
Технічне	Виникає внаслідок тимчасових труднощів з виконанням зобов'язань, які можуть бути подолані протягом певного часу.	Сезонні коливання попиту, затримки платежів з боку контрагентів, тимчасові фінансові труднощі.	Реструктуризація боргів, санація підприємства, відновлення платоспроможності.
Навмисне	Банкрутство, яке штучно спровоковане керівництвом підприємства з метою отримання вигоди, наприклад, виведення активів, шахрайство.	Прагнення наживи, бажання приховати злочинну діяльність, перерозподілити активи між пов'язаними особами.	Кримінальна відповідальність, втрата репутації, банкрутство підприємства.
Фіктивне	Свідоме імітування банкрутства з метою отримання певних вигод, наприклад, уникнення сплати боргів, виведення активів тощо.	Намагання уникнути податкового тиску, приховати шахрайські дії, перерозподілити активи між пов'язаними особами.	Кримінальна відповідальність, втрата репутації, банкрутство підприємства.

* систематизовано за даними джерел [9, 13, 17, 23, 24]

Навмисне та фіктивне банкрутство мають схожі риси, але й суттєві відмінності. Спільними їх ознаками є штучний характер, шкідливі наслідки для кредиторів й інвесторів, а також можливість кримінального переслідування. Порівняльна характеристика навмисного і фіктивного банкрутства наведена у табл. 1.3.

Важливо зазначити, що чітко розмежувати навмисне та фіктивне банкрутство не завжди можливо, адже у деяких випадках можуть бути присутні ознаки

обох видів одночасно. Тому для точного визначення виду банкрутства необхідний ретельний аналіз фінансової ситуації підприємства та обставин його діяльності.

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика навмисного та фіктивного банкрутства

Характеристика	Навмисне банкрутство	Фіктивне банкрутство
Мета	Отримання вигоди, наприклад, виведення активів, шахрайство.	Уникнення сплати боргів, вигреш часу, перерозподіл активів.
Мотиви	Прагнення наживи, приховати злочинну діяльність, перерозподіл активів між пов'язаними особами.	Недобросовісна конкуренція, уникнення відповідальності, бажання отримати додаткові кошти за рахунок кредиторів.
Дії	Свідоме погіршення фінансового стану, виведення активів, шахрайські дії.	Імітація банкрутства, створення штучної заборгованості, приховування активів.
Наслідки	Кримінальна відповідальність керівництва, втрата репутації підприємства, банкрутство.	Можливість кримінального переслідування, відновлення платоспроможності, шкода для кредиторів.

* систематизовано за даними джерел [1, 2, 5, 7]

У разі визнання підприємства банкрутом, збитки несуть не лише його власники, а й кредитори, споживачі та інші суб'єкти, тому банкрутство є чинником макроекономічної нестабільності, адже внаслідок зупинки підприємницької діяльності зменшуються податкові платежі до бюджету, виникають фінансові ризики неповернення зобов'язань підприємства-банкрута, а також збільшується число безробітних.

Як правило, передумовою банкрутства є довготривалий нестабільний фінансовий стан підприємства та неефективне використання фінансових ресурсів, що викликає фінансову кризу на підприємстві.

Під фінансовою кризою розуміється фаза незбалансованої діяльності підприємства та обмежена здатність його керівництва впливати на фінансові відносини, які виникають на цьому підприємстві [13]. Внаслідок цього виникають проблеми із фінансовим забезпеченням безперебійної господарської діяльності підприємства.

Причини виникнення фінансових криз на підприємстві можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми. Основні зовнішні та внутрішні чинники банкрутства підприємства представлено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Причини виникнення банкрутства підприємства

* систематизовано за даними джерел [9, 26, 27, 47, 57, 68, 79]

Таким чином, основний деструктивний вплив в умовах сьогодення справляють саме зовнішні чинники, як от кризові явища в економіці, зменшення обсягів виробництва, інфляція, криза неплатежів [26, 27], негативна дія яких може стати причиною збільшення кількості неплатоспроможних підприємств в разі комплексного впливу внутрішніх чинників [57], як от неефективний фінансовий менеджмент.

Впливати на зовнішні причини виникнення банкрутства підприємства практично не мають змоги, можуть виключно адаптуватися до викликів і здійснювати мінімізацію загроз [27]. Тоді як реалізація внутрішніх причин залежить від форм, методів та організації роботи на самому підприємстві [44].

Основні причини поширення банкрутства підприємств в умовах невизначеності наведено на рис. 1.2.

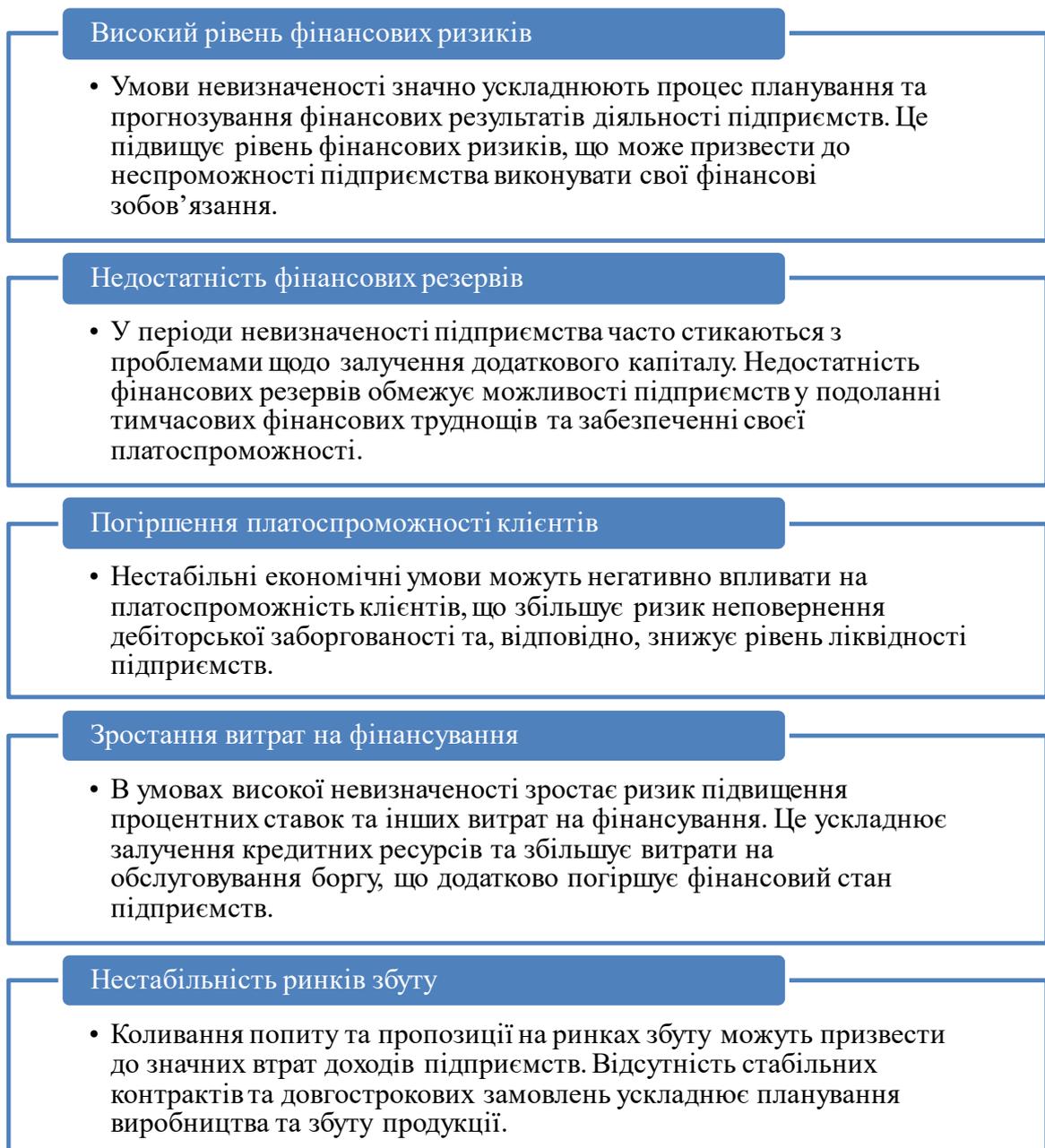

Рис. 1.2. Причини банкрутства підприємств в умовах невизначеності

* систематизовано за даними джерел [47, 68, 79]

Одним із індикаторів виникнення умов для банкрутства є зниження прибутку підприємства нижче вартості його власного капіталу. Відсотки за кредитами та дивідендами, які виплачує підприємство, перестають відповідати сучасним економічним умовам ринку, і інвестування в такий бізнес стає не вигідним. Кредитори отримують певні суми згідно з кредитними договорами, але відносна прибутковість їхніх інвестицій у компанію зменшується. В міру зменшення капіталу підприємства, ціна акцій падає, а ризик невиконання зобов'язань збільшується. Особливо це помітно, якщо кредитори не надають нові кредити, і підприємству доводиться сплачувати не лише відсотки, але й основну суму боргу. Це може призвести до кризи ліквідності та технічної неплатоспроможності компанії [49].

До основних ознак банкрутства підприємства слід віднести зменшення попиту на його продукцію, що призводить до зменшення обсягу виробництва, збільшення кредиторської заборгованості, затримки виплати зарплат працівникам [9], що наведено на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Ознаки кризового стану та передумови банкрутства підприємства
* систематизовано за даними джерел [9, 13, 14, 23]

Ідентифікація та управління фінансовими ризиками є основним завданням фінансових менеджерів компанії. Недостатня кваліфікація керівництва, їхня не-

спроможність прогнозувати і небажання враховувати потенційні фінансові ризики можуть призвести до значних збитків навіть у процвітаючих компаніях. Ці негативні чинники сприяють зростанню випадків банкрутства [32]. Очевидно, що зростання кількості фінансово неплатоспроможних підприємств має негативний вплив на загальний економічний розвиток, включаючи зниження економічного потенціалу, збільшення рівня безробіття, зниження податкових надходжень, зменшення інвестиційної привабливості, дестабілізація ринкових відносин та гальмування реалізації запланованих економічних і соціальних програм країни [47]. Крім того, банкрутство великих підприємств може мати мультиплікативний ефект, спричиняючи фінансові труднощі у пов'язаних компаній та постачальників. Таким чином, для запобігання фінансовій кризі в компанії необхідно створити спеціалізований відділ, який буде відповідати за проведення досліджень і аналіз причин виникнення ризикових ситуацій.

1.2. Методи та моделі прогнозування ймовірності банкрутства підприємства

Для мінімізації ризиків банкрутства в умовах невизначеності необхідно здійснювати постійний моніторинг фінансового стану підприємств, впроваджувати ефективні системи раннього попередження фінансових труднощів та розробляти комплексні стратегії антикризового управління. Оцінка ймовірності банкрутства дозволяє ідентифікувати потенційні загрози та вчасно вживати заходів для їх нейтралізації.

Діагностика банкрутства, на думку Бланка І.А., являє собою систему цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства, що генерують загрозу його банкрутства в майбутньому періоді. Таким чином, діагностику банкрутства підприємства можна розуміти як процедуру виявлення ступеня близькості фінансового стану підприємства до неспроможності або банкрутства [7].

Банкрутству передують фінансова криза на підприємстві з виникненням його фінансової неплатоспроможності. Ознаки стійкої неплатоспроможності підприємства, які можуть використовуватися як критерії експрес-оцінювання ймовірності банкрутства наведено на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Ознаки стійкої неплатоспроможності підприємства

* систематизовано за даними джерел [1, 5-9, 11, 18]

В науковій літературі існує багато методів та інструментів діагностики банкрутства підприємства, які базуються на комплексному фінансовому аналізі показників майнового стану, джерел фінансування активів, коефіцієнтів фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, ділової активності та рентабельності.

Узагальнення літературних джерел дає підстави стверджувати, що діагностику банкрутства підприємства можна здійснювати такими методами [30]: аналітичний, експертний, лінійний, динамічне програмування, діагностика за моделями прогнозування ймовірності банкрутства.

Аналітичний метод передбачає комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності та статистичні прийоми дослідження. Експертна діагностика включає узагальнення інформації та оцінку фінансового стану підприємства фінансовими аналітиками та експертами. При такому виді діагностики здійснюються спеціальні експертні опитування та формуються експертні оцінки. Лінійний метод є математичною методикою, яка спрямована на оптимізацію конкретного процесу, збільшення прибутку та ефективне використання наявних ресурсів підприємства. Динамічне програмування складається з трьох етапів: розробка математичної моделі, вирішення управлінської задачі, аналіз та узагальнення отриманих результатів [39].

Наявні методи діагностики банкрутства підприємства узагальнено на рис. 1.5.

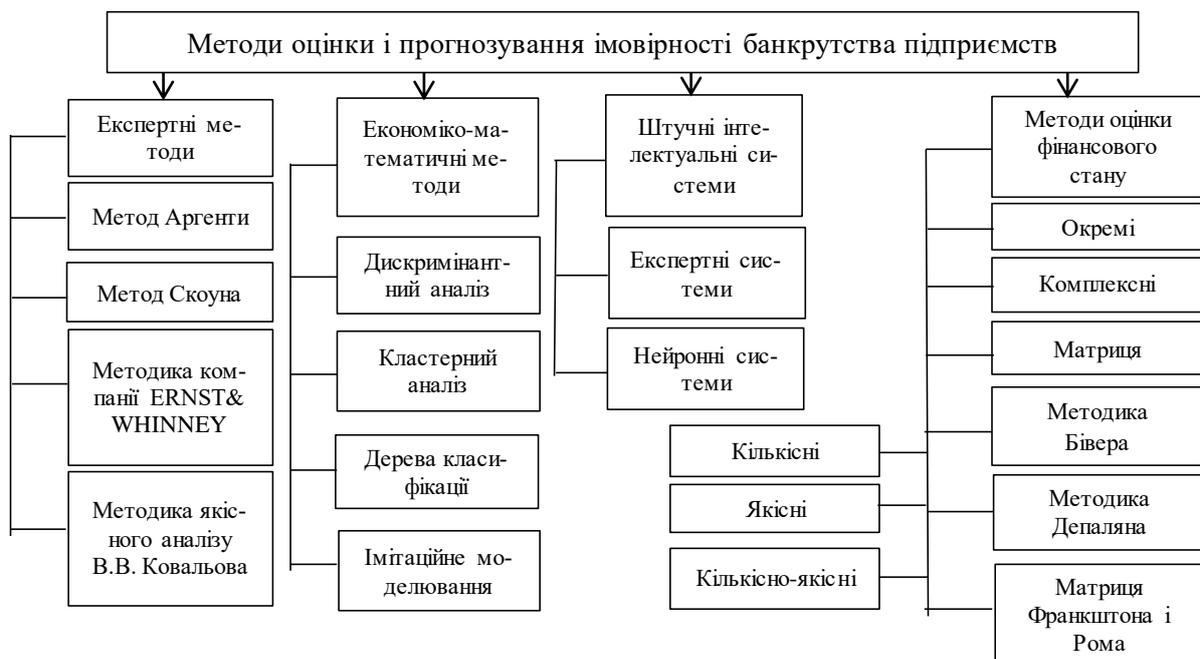

Рис.1.5. Методи та моделі прогнозування ймовірності банкрутства підприємства

Єдиним інтегрованим методом прогнозування банкрутства, який не ґрунтується на фінансових показниках, є модель Аргенті чи A-score, що характеризує насамперед кризу управління, яка може призвести до банкрутства компанії [31].

Таким чином, в залежності від обраних методів діагностика банкрутства поділяється на дві основні складові:

1. Експрес-діагностика банкрутства, під час якої оцінка кризових параметрів фінансового розвитку підприємства проводиться систематично та базується на даних його обліку, використовуючи стандартні алгоритми аналізу. Ця система дозволяє раннє виявлення ознак кризового розвитку підприємства і призначена для оперативних заходів щодо їх нейтралізації.

2. Фундаментальна система діагностики, яка доповнює експрес-діагностику у разі глибокої фінансової кризи або фінансової катастрофи із використанням факторного аналізу та методів прогнозування ймовірності банкрутства. Результати фундаментальної діагностики включають глибше оцінювання кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, підтвердження попередньої оцінки ступеня фінансової кризи та прогнозування можливих негативних наслідків. Фундаментальна діагностика дозволяє обрати найефективніші методи фінансового оздоровлення підприємства.

Найпоширенішим підходом до прогнозування банкрутства підприємств з використанням економіко-математичних методів є імітаційне моделювання. Методи розрахунку ймовірності банкрутства на основі імітаційного моделювання можуть бути використані в умовах української економіки. Ця група методів ґрунтується на розрахунку ймовірності банкрутства підприємства шляхом аналізу отриманих результатів, що дозволяє оцінити його схильність до банкрутства у майбутньому. Наприклад, менш фінансово стійкі підприємства мають більшу ймовірність збанкрутувати в найближчий період, ніж більш стійкі [33].

Для прогнозування банкрутства у рамках економіко-математичних методів найчастіше використовується дискримінантний аналіз. Серед найбільш відомих моделей дискримінантного аналізу можна виокремити модель Альтмана, модель

Таффлера, модель Фулмера, модель Спрінгейта, модель Романа Лиса, метод рейтингових оцінок фінансового стану (Сайфуліна Р.С., Кадикова Г.Г.), R-модель ризику банкрутства, модель У. Бівера, модель О. О. Терещенка.

Засновником методики прогнозування банкрутства є американський економіст і професор фінансів Нью-Йоркського університету Едвард Альтман. Основний економічний зміст його моделі (формула 1.1) полягає в тому, що вона використовує функцію від певних показників, що відображають економічний потенціал підприємства та його фінансові результати за попередній період [32].

П'ятифакторна модель Альтмана Е. має наступний вигляд:

$$Z = 1,2 K_1 + 1,4 K_2 + 3,3 K_3 + 0,6 K_4 + 1,0 K_5, \quad (1.1)$$

де K_1 – відношення власних оборотних активів до валюти балансу;

K_2 – відношення нерозподіленого прибутку до валюти балансу;

K_3 – відношення прибутку до сплати відсотків і податків до валюти балансу;

K_4 – відношення власного капіталу (за ринковою оцінкою) до позикового капіталу;

K_5 – відношення виручки від реалізації (чистої) до валюти балансу.

Ця модель заснована на комплексному аналізі ключових показників, які відображають кризовий стан підприємства. Це дозволяє розраховувати індекс кредитоспроможності та визначати, чи належить підприємство до потенційних банкрутів чи до успішно працюючих підприємств [32].

Якщо $K < 1,8$ – вірогідність банкрутства досить висока; $1,8 < K < 2,7$ – вірогідність банкрутства середня; $2,7 < K < 2,9$ – банкрутство можливе, але за певних обставин; $K > 3,0$ – вірогідність банкрутства досить незначна [5].

На основі моделі Альтмана було розроблено модель прогнозування банкрутства Л. В. Спрінгейта. Вірогідність банкрутства за цією моделлю оцінюється за формулою 1.2.

$$Z = 1,03 K_1 + 3,07 K_2 + 0,66 K_3 + 0,4 K_4, \quad (1.2)$$

де K_1 – відношення власних оборотних активів до валюти балансу;

K_2 – відношення прибутку до сплати податків та процентів до валюти балансу;

K_3 – відношення прибутку до сплати податків до поточних зобов'язань;

K_4 – відношення виручки від реалізації до валюти балансу.

Якщо за цією моделлю Z-показник $< 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом.

Для оцінки фінансового стану підприємства і визначення ймовірності його банкрутства у 1972 р. Р. Ліс, досліджуючи підприємства Великобританії, отримав наступну формулу [32]:

$$I_6 = 0,063 \times X_1 + 0,092 \times X_2 + 0,057 \times X_3 + 0,001 \times X_4, \quad (1.3)$$

де X_1 – відношення обігового капіталу до суми активів;

X_2 – відношення операційного прибутку до суми пасивів;

X_3 – відношення нерозподіленого прибутку до суми пасивів;

X_4 – відношення власного капіталу до позикового.

Граничне значення I_6 в моделі складає 0,037. Однак зовнішні фактори також не дають даній методиці у повній мірі відображати ситуацію і бути застосованою в якості моделі передбачення імовірності банкрутства.

Метод оцінки фінансового стану підприємства пропонує використовувати Р.С. Сайфулін та Г.Г. Кадіков, який запропонував використовувати рейтинговий номер, щоб чітко оцінити фінансовий стан підприємства:

$$R = 2 \times K_3 + 0,1 \times K_{пл} + 0,08 \times K_1 + 0,45 \times K_M + K_{БК}, \quad (1.4)$$

де K_3 – коефіцієнт забезпеченості власними коштами;

$K_{пл}$ – коефіцієнт поточної ліквідності;

K_1 – інтенсивність обігу авансованого капіталу, яка характеризує обсяг реалізованої продукції, що приходиться на 1 у.о. коштів, вкладених у діяльність підприємства;

K_m – коефіцієнт менеджменту, що характеризується відношенням прибутку від реалізації до величини виручки від реалізації;

$K_{вк}$ – рентабельність власного капіталу (відношення балансового прибутку до власного капіталу).

Якщо рейтингове число R для підприємства є більшим за 1, то підприємство перебуває у задовільному стані, якщо менше за 1 – у незадовільному.

Модель Фулмера діагностики банкрутства (формула 1.5) була створена на підставі обробки даних шестидесяти підприємств: половина з них потерпілих крах і половини – нормально працюючих із середнім річним оборотом у 455 тисяч американських доларів [38].

$$N = 5,528 \times X_1 + 0,212 \times X_2 + 0,073 \times X_3 + 1,270 \times X_4 - 0,120 \times X_5 + 2,335 \times X_6 + 0,575 \times X_7 + 1,083 \times X_8 + 0,894 \times X_9 - 6,075 \quad (1.5)$$

де X_1 – співвідношення нерозподіленого прибутку минулих років і сукупних активів;

X_2 – співвідношення чистої виручки від реалізації і сукупних активів;

X_3 – співвідношення операційного прибутку і власного капіталу;

X_4 – співвідношення грошового потоку і суми довгострокових та короткострокових зобов'язань;

X_5 – співвідношення довгострокових зобов'язань і сукупних активів;

X_6 – співвідношення короткострокових зобов'язань і сукупних активів;

X_7 – $\log$ (матеріальні активи);

X_8 – співвідношення оборотного капіталу і суми довгострокових та короткострокових зобов'язань;

X_9 – $\log$ (операційний прибуток + (відсотки до сплати / виплачені відсотки)).

Якщо $N < 0$, підприємство неплатоспроможне і йому загрожує банкрутство. Точність прогнозів, зроблених за допомогою даної моделі на рік вперед – 98 %, на два роки і більше – 81%.

Англійський науковець Таффлер обґрунтував чотирьохфакторну прогнозну модель платоспроможності підприємств, акції яких котируються на біржах (прогнозування ймовірності банкрутства компаній) [32] за формулою 1.6.

$$P_6 = 0,53 \times X_1 + 0,13 \times X_2 + 0,18 \times X_3 + 0,16 \times X_4, \quad (1.6)$$

де X_1 – відношення операційного прибутку до короткострокових зобов'язань;

X_2 – відношення оборотних активів до суми зобов'язань;

X_3 – відношення короткострокових зобов'язань до суми активів;

X_4 – відношення виручки від реалізації до суми активів.

Якщо величина інтегрального показника $P_6 > 0,3$, то у підприємства непогані довгострокові перспективи, а якщо $P_6 < 0,2$, то банкрутство є більш ніж ймовірним. При $P_6 = 0,2...0,3$ підприємство знаходиться в так званій «зоні невизначеності».

Бівер У. запропонував п'ятифакторну модель для оцінки фінансового стану підприємства та діагностики банкрутства, яка містить такі індикатори [55]: рентабельність активів (економічна рентабельність); коефіцієнт фінансового левериджу; коефіцієнт маневрування; коефіцієнт покриття. Коефіцієнт У. Бівера (K_B) визначається за формулою 1.7.

$$K_B = \frac{ЧП+А}{ЗК}, \quad (1.7)$$

де ЧП – річна величина чистого прибутку підприємства; А – сума амортизації (річний обсяг); ЗК – позиковий капітал.

Критерії оцінки ймовірності банкрутства за моделлю Бівера представлені у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Значення K_B	Вірогідність банкрутства
$K_B < 0,17$	Висока
$0,17 < K_B < 0,4$	Середня
$K_B > 0,4$	Низька

Серед моделей прогнозування ймовірності банкрутства, адаптованих до українських реалій варто виділити дискримінантну модель Терещенка О.О. [5], розроблену у 2003 році, що включає шість показників і побудована за даними 850 підприємств різних галузей (формула 1.8).

$$Z = 1,5 \times X_1 + 0,08 \times X_2 + 10 \times X_3 + 5 \times X_4 + 0,3 \times X_5 + 0,1 \times X_6, \quad (1.8)$$

де X_1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань;

X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань;

X_3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів;

X_4 – відношення прибутку до виручки;

X_5 – відношення виробничих запасів до виручки;

X_6 – відношення виручки до основного капіталу.

Якщо за моделлю Терещенка О.О. $Z > 2$ – банкрутство підприємству не загрожує, якщо Z знаходиться в діапазоні від 1 до 2, то фінансова стійкість порушена, якщо ж Z знаходиться в діапазоні від 0 до 1 – існує загроза банкрутства.

Також, варто приділити увагу моделі Матвійчука А.В. котра була розроблена для українських підприємств із урахуванням специфіки економіки перехідного періоду та функціонування економічних суб'єктів у таких умовах, а тому найбільш адекватно характеризує існуючий фінансово-економічний стан підприємства. Методика розрахунку даної моделі подана у формулі [37].

$$Z = 0,033 \times X_1 + 0,268 \times X_2 + 0,045 \times X_3 - 0,018 \times X_4 - 0,004 \times X_5 - 0,015 \times X_6 + 0,702 \times X_7, \quad (1.9)$$

де X_1 – коефіцієнт мобільності активів;

X_2 – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;

X_3 – коефіцієнт оборотності власного капіталу;

X4 – коефіцієнт окупності активів;

X5 – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами;

X6 – коефіцієнт концентрації залученого капіталу;

X7 – коефіцієнт покриття боргів власним капіталом.

Проаналізуємо та наведемо у таблиці 1.5 порівняльну характеристику найбільш поширених моделей прогнозування банкрутства підприємства.

Таблиця 1.5

Порівняльна характеристика моделей прогнозування банкрутства підприємства

Назва моделі	Перевага	Недолік
Модель Альтмана Модель Таффлера Модель Ліс Модель Спрінгейта Модель Фулмер	<ul style="list-style-type: none"> – незначна кількість показників; – простота і швидкість розрахунків; – доступність необхідних для розрахунків даних; – можливість оцінити фінансовий стан і спрогнозувати банкрутство. 	<ul style="list-style-type: none"> – не підходять для економіки України; – неможливість застосування для малих суб'єктів підприємництва; – невідповідність методичних прийомів розрахунку показників української фінансової звітності; – суб'єктивність вибору показників; – відсутність поправок на час;
Модель О.О.Терещенка Модель А.В. Матвійчука	<ul style="list-style-type: none"> – розроблена на підставі вітчизняних статистичних даних, враховує багато показників економічної діяльності підприємства різних форм бухгалтерської звітності; – висока достовірність прогнозу; – враховує галузеві особливості підприємства; – за даною моделлю 60 % із загальної кількості підприємств мають фінансову стійкість. 	<ul style="list-style-type: none"> – труднощі при розрахунку значення Z; – відсутність поглибленої класифікації фінансового стану, за наявності лише задовільного чи незадовільного стану,

* систематизовано за даними джерел [35, 37]

Вищенаведені зарубіжні моделі прогнозування банкрутства мають деякі обмеження для виростання їх на українських підприємствах та мають похибку при розрахунках, оскільки вони не враховують всю специфіку діяльності підприємств таку як: особливості у бухгалтерському обліку, податковому законодавстві, галузеві підприємства та інше.

1.3. Особливості фінансового оздоровлення та запобігання банкрутства суб'єкта господарювання

Фінансове оздоровлення та запобігання банкрутству суб'єктів господарювання є важливою складовою частиною антикризового управління. Ці процеси спрямовані на відновлення платоспроможності та стійкого фінансового стану підприємства, що є запорукою його подальшого розвитку та успішного функціонування в ринкових умовах.

В цьому контексті упровадження регулярного моніторингу основних фінансових показників діяльності підприємства є основою запобігання банкрутства, адже дозволяє виявляти ранні ознаки фінансових труднощів і оперативно реагувати на них.

Основні етапи раннього виявлення фінансової кризи на підприємстві та її подолання наведено на рис. 1.6.

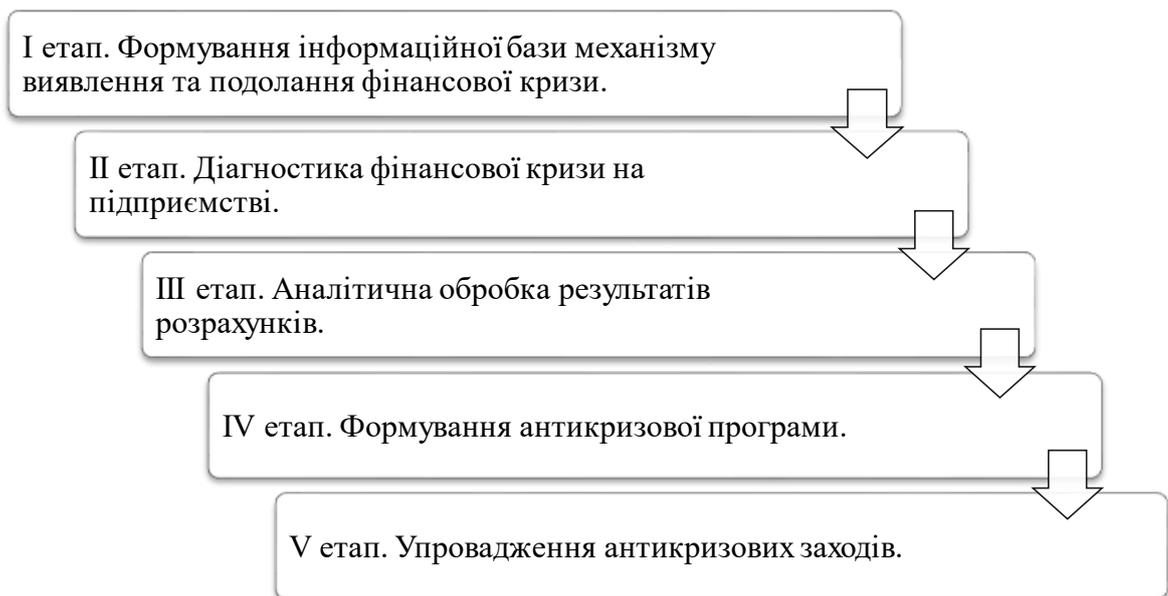

Рис. 1.6. Основні етапи раннього виявлення фінансової кризи та її подолання на підприємстві

На першому етапі раннього виявлення фінансової кризи здійснюється збір та перевірка облікових і статистичних звітних документів, а також даних аналітичного обліку. Другий етап передбачає обчислення критеріїв оцінки кризових

процесів за допомогою технічних засобів обробки інформації. На третьому етапі формуються висновки щодо загрози банкрутства, визначається глибина і швидкість фінансової кризи та встановлюються її причинні зв'язки. Четвертий етап полягає у розробці комплексу управлінських дій для усунення причин фінансової кризи та запобігання банкрутству [59].

Таким чином, у разі виникнення реальних фінансових труднощів на підприємстві важливо своєчасно вживати комплекс антикризових заходів, спрямованих на відновлення його платоспроможності та стійкого фінансового стану. Тобто здійснюється фінансове оздоровлення підприємства, що спрямоване на збереження діючого бізнесу та його подальший розвиток, на відміну від банкрутства, яке передбачає ліквідацію або реорганізацію підприємства через його неплатоспроможність.

Цей процес у науковій літературі визначено як фінансова санація від латинського «sanare», що у дослівному перекладі означає оздоровлення або зцілення [4]. В економічному словнику цей термін визначається як система заходів, спрямованих на запобігання банкрутству промислових, комерційних та банківських монополій [3]. Санація може включати такі заходи, як об'єднання підприємства-банкрута з більш ефективним підприємством, випуск нових акцій або облігацій для залучення капіталу, збільшення банківських позик та надання державних субсидій, перетворення короткострокової заборгованості в довгострокову, а також повне або часткове придбання державою акцій підприємства, що перебуває на межі банкрутства [44].

Терещенко О.О. вважає, що санація підприємства – заходи фінансово-економічного характеру, які відбивають фінансові відносини, що виникають у процесі мобілізації та використання внутрішніх і зовнішніх фінансових джерел оздоровлення підприємства [59].

У Кодекс України з процедур банкрутства виділяють поняття «санація» і «досудова санація». «Санація – це система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника ба-

нкрутом та його ліквідації, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника» [1].

Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до відкриття провадження у справі про банкрутство [1].

Судова і досудова санація, незважаючи на схожість завдань, мають певні переваги і недоліки, які представлені в таблиці 1.6 [55].

Таблиця 1.6

Переваги та недоліки досудової і судової санації суб'єктів господарювання

Досудова санація		Судова санація	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Не завдається шкода торговельній мережі та іміджу підприємства	Відсутність мораторію на задоволення вимог кредиторів	Існує мораторій на задоволення вимог кредиторів	Може бути завдана шкода іміджу підприємства
Управління підприємством здійснюється тими ж органами управління	Існує загроза запровадження справи про банкрутство	—	Припиняються повноваження органів управління боржника, може відбуватися заміна керівництва
Можлива додаткова емісія акцій	Термін розробки плану санації обмежується 1 місяцем	Термін розробки плану санації становить три місяці	Термін розробки плану санації становить три місяці

Фінансова санація спрямована на покриття збитків та усунення їх причин, відновлення або підтримку ліквідності та платоспроможності підприємства, зменшення усіх видів боргу, поліпшення структури оборотних коштів [46].

Законодавство України про банкрутство визначає, що успішною процедура санації вважається у разі відновлення платоспроможності підприємства,

при чому платоспроможність вважається відновленою за відсутності ознак банкрутства, визначених законодавством [1]. Однак, слід зазначити, що попередження банкрутства ще не означає повного оздоровлення та виходу підприємства з кризового стану. Санацію можна вважати успішною, якщо підприємство змогло розрахуватися з кредиторами і відновити свої конкурентні позиції на ринку.

Основними джерелами фінансування санації можуть бути: власні кошти підприємств (самофінансування), кошти власників, кошти кредиторів або державні кошти. Особливості фінансового оздоровлення підприємства представлено на рис. 1.7.

Аналіз фінансового стану підприємства

- Проведення ретельного аналізу фінансових показників підприємства, таких як ліквідність, платоспроможність, рентабельність і оборотність активів. Це дозволяє виявити основні проблеми та розробити стратегії їх усунення.

Реструктуризація боргів

- Включає переговори з кредиторами з метою перегляду умов кредитних договорів, таких як зменшення процентних ставок, продовження термінів погашення боргів або часткове списання заборгованості.

Оптимізація витрат

- Впровадження заходів з метою зменшення витрат, таких як оптимізація виробничих процесів, скорочення непродуктивних витрат, перегляд умов постачання і зменшення адміністративних витрат.

Поліпшення управління активами

- Оцінка і реорганізація управління активами підприємства, включаючи продаж непотрібних або неефективних активів, поліпшення управління запасами та дебіторською заборгованістю.

Залучення додаткового фінансування

- Пошук нових джерел фінансування, таких як залучення інвесторів, випуск корпоративних облігацій або використання лізингових угод для поповнення оборотних коштів.

Рис. 1.7. Особливості фінансового оздоровлення підприємства

Таким чином, заходи щодо запобігання банкрутства підприємства пов'язані з ефективним управлінням його фінансами та виробництвом, правильним визначенням стратегічних цілей та тактики їх реалізації. Для запобігання кризи на підприємствах необхідно сформувати відповідну та адекватну реальним соціально-економічним процесам систему економічної безпеки, що забезпечує здатність підприємства діяти в умовах підвищеного ризику та загрози [68]. Сукупність заходів щодо запобігання банкрутству передбачає використання методів прогнозування та визначення ймовірності банкрутства підприємств та своєчасного інформування керівництва про потенційні загрози й ризику.

Можна виділити певні напрямки діяльності, які сприяють підвищенню ефективності суб'єктів господарювання та запобігання їх банкрутству.

1. Впровадження технологічних нововведень, адже сучасні форми автоматизації та інформаційних технологій значно впливають на рівень і динаміку ефективності виробництва або надання послуг.

2. Підвищення ефективності використання активів підприємства, адже обладнання відіграє ключову роль у програмах підвищення ефективності виробництва та інших видів діяльності суб'єктів господарювання.

3. Упровадження ресурсозберігаючих технологій, використання матеріалів і енергії, що може позитивно вплинути на ефективність за умов раціонального управління ресурсами, скорочення їх споживання та впровадження технологій збереження ресурсів.

4. Підвищення конкурентоспроможності продукції, що є важливим фактором ефективності діяльності суб'єктів господарювання та його сталого розвитку.

5. Стимулювання розвитку кадрового потенціалу, адже керівники, менеджери, спеціалісти та інші працівники є основним джерелом і визначальним фактором підвищення ефективності діяльності.

6. Удосконалення організації й системи управління, раціональне делегування відповідальності та належні стандарти управління характеризують ефективність діяльності підприємства, забезпечуючи необхідну спеціалізацію та координацію управлінських процесів.

Своєчасне вжиття превентивних заходів та ефективна реалізація антикризових стратегій можуть допомогти підприємствам подолати фінансові труднощі та зберегти свою стійкість на ринку.

В умовах невизначеності, ризики банкрутства підприємств значно зростають. Для ефективного запобігання цьому негативному явищу, необхідно вживати комплексних заходів, які ґрунтуються на проактивному підході та враховують специфіку сучасних економічних умов.

Отже, у першому розділі було розглянуто сутність банкрутства підприємства, яке являє фінансову неспроможність суб'єкта господарювання розплачуватися за своїми зобов'язаннями. Встановлено, що в залежності від причин, умов і особливостей здійснення банкрутство може бути реальне, технічне, навмисне або фіктивне. Систематизовано причини банкрутства підприємств, які найчастіше групують у зовнішні (на які підприємство не має змоги прямо впливати) та внутрішні (які залежать від ефективності фінансового менеджменту та організації управління на підприємстві). Доведено, що передумовою банкрутства є довготривалий нестабільний фінансовий стан підприємства та неефективне використання фінансових ресурсів, що викликає фінансову кризу на підприємстві.

Узагальнено методи та моделі, за якими можна здійснити прогнозування ймовірності банкрутства підприємства, серед яких найчастіше використовуються аналітичний, експертний, лінійний методи, динамічне програмування та діагностика на моделях. Серед основних моделей виділено: п'ятифакторну модель Альтмана, модель Спрінґейта, модель Ліса, модель Фулмера, модель Таффлера, модель Терещенка та модель Матвійчука.

Обґрунтовано, що проблема банкрутства підприємств в умовах невизначеності є багатогранною та потребує комплексного підходу до її вирішення. Забезпечення фінансової стійкості підприємств вимагає ефективного управління ризиками, стратегічного планування, гнучкості у реагуванні на зміни зовнішнього середовища та своєчасного застосування заходів фінансового оздоровлення (санації). Тільки за таких умов можна забезпечити стійкий розвиток підприємств та знизити ризики їх банкрутства.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ПРАТ «АЗОТ»

2.1. Загальна характеристика діяльності й майнового стану ПрАТ «АЗОТ»

Значна кількість підприємств в Україні, особливо стратегічно важливих, маючи вагомий фінансовий і майновий потенціал, перебувають на межі банкрутства. Це зумовлено різними чинниками, які пов'язані з інституційними деформаціями та неефективною державною політикою. Серед таких стратегічно важливих підприємств можна виділити черкаське приватне акціонерне товариство «АЗОТ», що є одним із найбільших підприємств в Україні з виробництва мінеральних добрив, іонообмінних смол, капролактаму та іншої хімічної продукції [62]. Саме на його матеріалах доцільно провести оцінювання ймовірності банкрутства в умовах невизначеності.

Основна продукція, яку постачає ПрАТ «АЗОТ» (рис. 2.1), має надзвичайно вагоме значення для аграрного сектору національної економіки, медицини, хімічної промисловості та може мати широкий попит як в Україні, так і за кордоном.

Рис. 2.1. Основні види продукції ПрАТ «АЗОТ» [62]

Основним видом діяльності ПрАТ «АЗОТ» є виробництво добрив і азотних сполук, пластмас у первинних формах та іншої хімічної продукції. Крім цього підприємство здійснює оптову торгівлю хімічними та іншими проміжними продуктами, а також діяльністю у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування у цих сферах.

Основна виробнича потужність ПрАТ «АЗОТ» зосереджена на виготовленні слабкої азотної кислоти, середній річний обсяг виробництва якої становить 1 200 тис. тонн (рис. 2.2). Значна частина виробництва також припадає на гранульовану аміачну селітру та рідкий аміак – 970 тис. тонн і 963 тис. тонн відповідно.

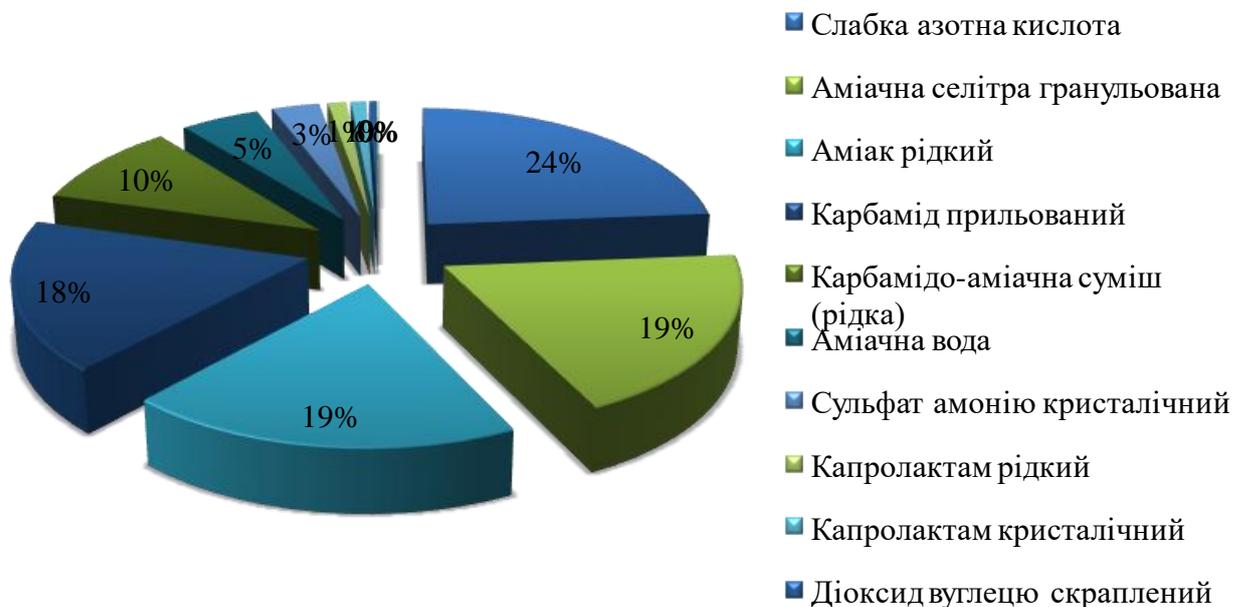

Рис. 2.2. Структура виробництва та реалізації продукції ПрАТ «АЗОТ»

При повному завантаженні виробничі потужності ПрАТ «АЗОТ» здатні забезпечити виробництво близько 3 мільйонів тонн мінеральних добрив на рік. Із них на українському аграрному ринку реалізується 25% із їх загальної кількості, решта вироблених підприємством високоякісних добрив експортуються до таких країн, як Словаччина, Франція, Болгарія, Угорщина, Німеччина, Ірландія, Китай та інші. Утім, протягом останніх років черкаський «Азот» зосереджується на забезпеченні добривами саме українських аграріїв.

ПрАТ «АЗОТ» постійно здійснює проекти, спрямовані на підвищення ефективності виробництва, покращення якості продукції та захист навколишнього середовища. У 2005 році підприємство отримало сертифікат відповідності системи менеджменту якості вимогам ISO 9001, а в 2006 році були отримані сертифікати стандартів з управління охороною праці OHSAS 18001 та менеджменту навколишнього середовища ISO 14001. Якість продукції є одним з головних пріоритетів ПрАТ «АЗОТ», де впроваджені та підтримуються суворі стандарти якості. Черкаський «Азот» одним з перших в Україні почав виконувати вимоги Європейського законодавства REACH. Із метою впровадження сучасних технологій підприємство підтримує тісні зв'язки з такими компаніями, як «Кеталіст енд Кемікал» (США), «Амонію Казале» (Швейцарія), «Уреа Казале» (Швейцарія), «Трансонік» (Німеччина), «Машинен-фабрик Мелерс» (Німеччина), «Хальдор Топсе» (Данія), «Акзо Нобель» (Швеція), «Джонсон Матті» (Великобританія), «Голанд Новохім Б.В.» (Нідерланди), «Монсанто» (США) та іншими [62].

Статутний капітал ПрАТ «АЗОТ» складає 1 056 489 794,5 гривень, що розділений на 124 292 917 простих іменних акцій номінальною вартістю 8,5 гривень. ПрАТ «АЗОТ» також формує резервний капітал у розмірі 15% від статутного капіталу за рахунок щорічних відрахувань з чистого прибутку або нерозподіленого прибутку. Для досягнення встановленого розміру резервного капіталу, розмір цих відрахувань повинен бути не меншим за 5% суми чистого прибутку за рік.

Для оцінювання ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ» потрібно проаналізувати його фінансовий стан. Для забезпечення безперебійної виробничо-господарської діяльності підприємство, перш за все, має бути забезпечене достатнім обсягом активів. Тому дослідження розпочнемо з аналізу майнового стану, динаміки й структури майна шляхом складання агрегованого балансу, а також визначення ефективності використання необоротних та оборотних активів на основі даних фінансової звітності підприємства (додаток А, Б, В).

Агрегований баланс ПрАТ «АЗОТ» наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Агрегований баланс ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 роки

Актив	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення (+,-)		Темп зростання 2021/2020, %	Відхилення (+,-)		Темп зростання 2022/2021, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	2021/2020			2022/2021		
							в сумі, тис. грн.	в питомій вазі, %		в сумі, тис. грн.	в питомій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Необоротні активи (1095)	2930090	12,82	3075029	14,68	2937152	11,81	144939	1,86	104,95	-137877	-2,87	95,52
1.1. Основні засоби і нематеріальні активи (1000+...+1020)	1724872	7,55	1870404	8,93	1732268	6,97	145532	1,38	108,44	-138136	-1,96	92,61
1.2. Довгострокові фінансові інвестиції (1030+1035)	1196276	5,23	1196484	5,71	1 196 700	4,81	208	0,48	100,02	216	-0,90	100,02
1.3. Відстрочені податкові активи (1045)	8942	0,04	8141	0,04	8 184	0,03	-801	0,00	91,04	43	-0,01	100,53
1.4 Інші необоротні активи і довгострокова дебіторська заборгованість (1040+1050+...+1090)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0
2. Оборотні активи (1195)	19925328	87,18	17868654	85,32	21928352	88,19	-2056674	-1,86	89,68	4059698	2,87	122,72
2.1. Запаси (1100+1110)	581450	2,54	686688	3,28	644846	2,59	105238	0,73	118,10	-41842	-0,69	93,91
2.2. Дебіторська заборгованість (1120+1125+...+1155)	17439731	76,30	15277869	72,95	19378075	77,93	-2161862	-3,36	87,60	4100206	4,98	126,84
2.3. Грошові кошти та їх еквіваленти (1160+1165)	2575	0,01	2525	0,01	3859	0,02	-50	0,00	98,06	1334	0,00	152,83
2.4. Витрати майбутніх періодів (1170)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0
2.5. Інші оборотні активи (1180+1190)	1901572	8,32	1901572	9,08	1901572	7,65	0	0,76	100,00	0	-1,43	100,00
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття (1200)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0
Всього майна (1300)	22855418	100	20943683	100	24865504	100	-1911735	-	91,64	3921821	-	118,73

Продовження табл. 2.1

Пасив	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення (+,-) 2021/2020		Темп зростання 2021/ 2020, %	Відхилення (+,-) 2022/2021		Темп зростання 2022/ 2021, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	в сумі, тис. грн.	в пито- мій вазі, %		в сумі, тис. грн.	в пито- мій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Власний капітал (1495)	-14262101	-62,40	-18305916	-87,41	-25730887	-103,48	-4043815	-25,00	128,35	-7424971	-16,07	140,56
2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (1595)	1465681	6,41	1125466	5,37	1604935	6,45	-340215	-1,04	76,79	479469	1,08	142,60
3. Поточні зобов'язання і забезпечення (1695)	35651838	155,99	38124133	182,03	48991456	197,03	2472295	26,04	106,93	10867323	14,99	128,51
3.1. Короткострокові кредити банків (1600)	834671	3,65	807076	3,85	1343174	5,40	-27595	0,20	96,69	536098	1,55	166,42
3.2. Кредиторська заборгованість (1605+...+1650)	19817699	86,71	19897605	95,01	26277151	105,68	79906	8,30	100,40	6379546	10,67	132,06
3.3. Інші поточні зобов'язання (1660+...+1690)	14999468	65,63	17419452	83,17	21371131	85,95	2419984	17,55	116,13	3951679	2,77	122,69
4. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття (1700)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0
5. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду (1800)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0
Всього капіталу (1900)	22855418	100,00	20943683	100	24865504	100	-1911735	-	91,64	3921821	-	118,73

За результатами аналізу агрегованого балансу ПрАТ «АЗОТ» було виявлено такі зміни у структурі та динаміці балансу протягом досліджуваного періоду. Валюта балансу протягом 2021 року зменшилась на 1 911 735 тис. грн (майже на 10%) з 22 855 418 тис. грн до 20 963 683 тис. грн., що пов'язано з пандемією COVID-19, адже багато підприємств-клієнтів ПрАТ «АЗОТ» тимчасово призупинили свою діяльність, що підтверджується скороченням дебіторської заборгованості за товари та послуги. Протягом 2022 року ситуація дещо покращилася й валюта балансу збільшилася на 3 921 821 тис. грн (більш ніж 18%) до 24 865 504 тис. грн. Це збільшення активу балансу значною мірою відбулося за рахунок зростання величини оборотних активів (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Структурна динаміка активів ПрАТ «АЗОТ» протягом 2020-2022 рр.

Щодо оборотних активів, протягом 2021 року їх сума зменшилися на 2 056 674 тис. грн через зменшення величини дебіторської заборгованості ПАТ «АЗОТ» на 2 161 862 тис. грн. Утім, протягом 2022 року з початком повномасштабного вторгнення та економічним шоком в Україні дебіторська заборгованість збільшилася на 4 100 206 тис. грн (4,98%), адже ПрАТ «АЗОТ» надавав

продукцію та послуги в комерційний кредит через затримки розрахунків із партнерами, які зазнали економічних труднощів. У результаті цього у 2022 році оборотні активи ПрАТ «АЗОТ» склали 21 928 352 тис. грн. проти 17 868 654 тис. грн у 2021 році. Таким чином, оборотні активи на підприємстві зросли у 2022 році на 4 059 698 тис. грн (2,87%) через зростання дебіторської заборгованості.

У відповідь на зміни економічної кон'юнктури запаси ПрАТ «АЗОТ» протягом 2021 року збільшилися на 105 238 тис. грн. (0,73 %), а протягом 2022 року зменшилися на суму 41 842 тис. грн. (0,69%). Зменшення запасів пов'язане зі збільшенням клієнтської бази (ринків збуту), оскільки багато підприємств почали відновлювати свою діяльність у відповідь на загальне поживлення в економіці. Щодо структурної динаміки оборотних активів, то протягом 2020-2022 рр. вона кардинально не змінювалася й представлена на рис. 2.4.

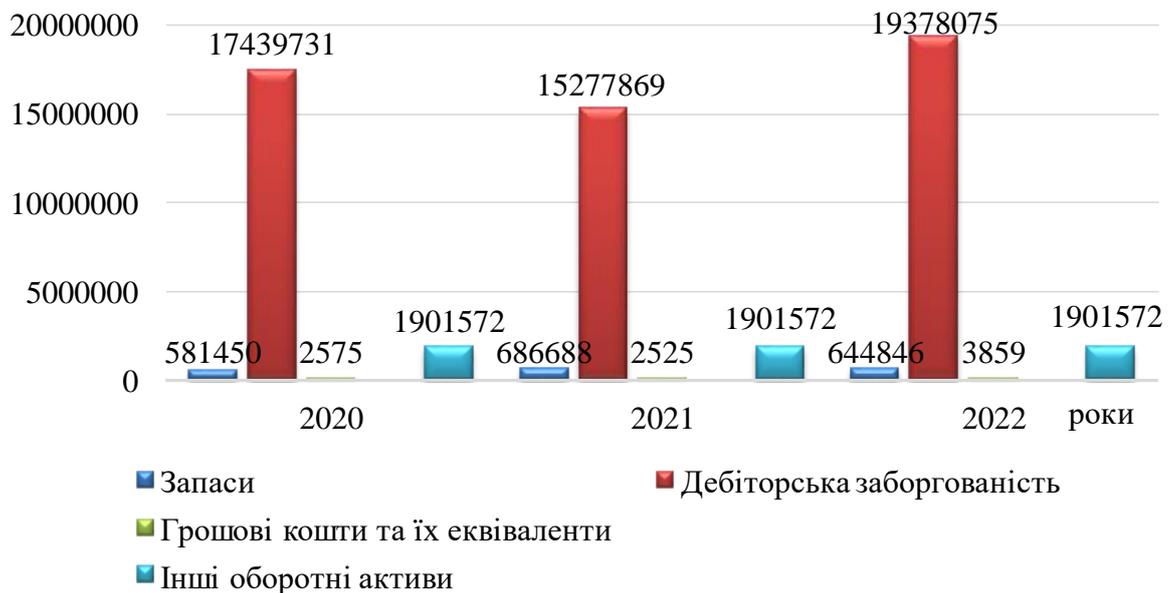

Рис. 2.4. Структурна динаміка оборотних активів ПрАТ «АЗОТ» протягом 2020-2022 рр.

Стосовно структури оборотних активів, можна відзначити наступну тенденцію: найбільша частка оборотних активів у ПрАТ «АЗОТ» припадає на дебіторську заборгованість – 88%, інші оборотні активи займають 9%, а запаси 3%. Це

пояснюється специфікою діяльності ПрАТ «АЗОТ», адже хімічні продукти відомі своєю високою вартістю, і оскільки дебіторська заборгованість переважно формується в секторі послуг, продукції тощо, вона завжди матиме значну частку в загальній структурі оборотних активів такого підприємства.

У структурі необоротних активів ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр. найбільша частка припадає на основні засоби і нематеріальні активи – 59%, а довгострокові фінансові інвестиції складають 41% (рис. 2.5). Значна частка довгострокових фінансових інвестицій свідчить про те, що підприємство активно вкладає кошти у довгострокові проекти, що може бути частиною стратегії диверсифікації ризиків і підвищення майбутніх доходів та однозначно оцінюється позитивно для забезпечення стійкого економічного зростання підприємства.

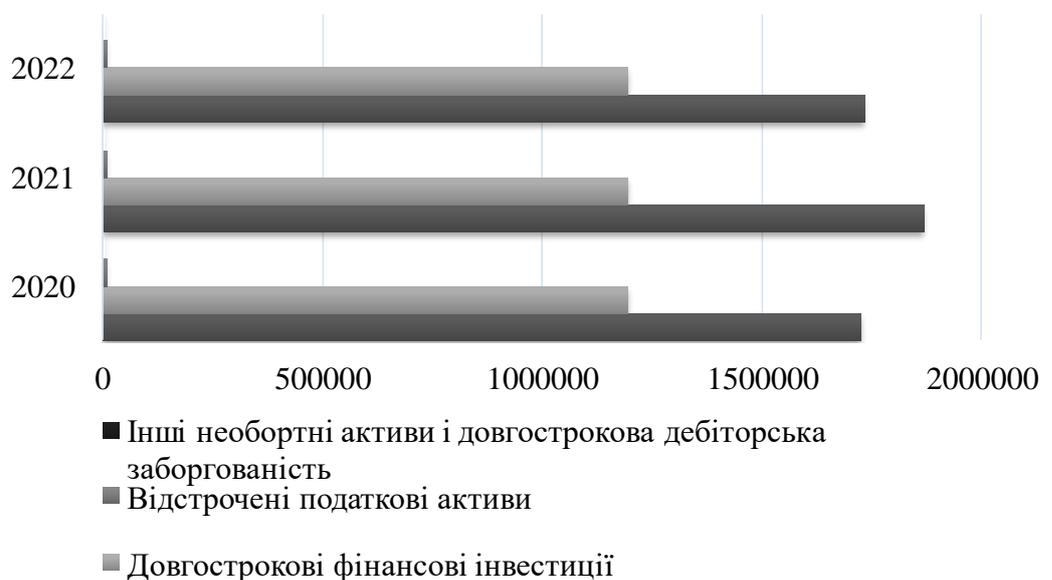

Рис. 2.5. Структура необоротних активів ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Утім, аналізуючи джерела фінансування активів варто відмітити, що власний капітал ПрАТ «АЗОТ» зменшувався протягом всього аналізованого періоду і залишався від'ємним. Протягом 2021 року його величина скоротилася на 4043815 тис. грн або 25%, а протягом 2022 року – ще на 7424971 тис. грн або 16,07% (рис. 2.6).

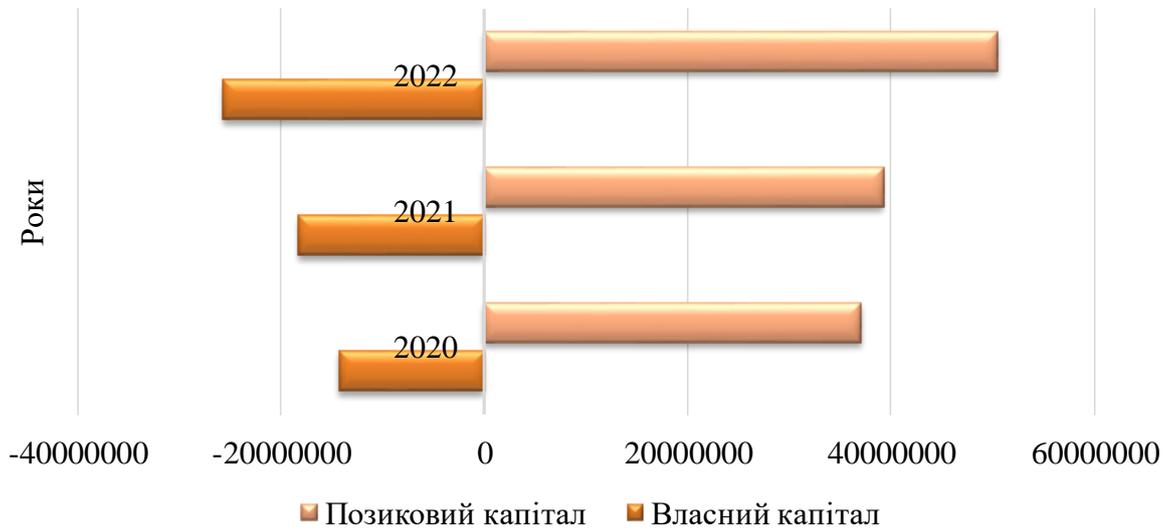

Рис. 2.6. Структурна динаміка сукупного капіталу ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

У 2020 році позиковий капітал становив 37 117 519 тис. грн., протягом 2021 року його сума збільшилася на 2 132 080 тис. грн (темп зростання 105,7%), а на кінець 2022 року величина позикового капіталу зросла до 50596391 тис. грн. У його структурі найбільша частка припадає на поточні зобов'язання, величин яких з кожним роком зростає (рис. 2.7).

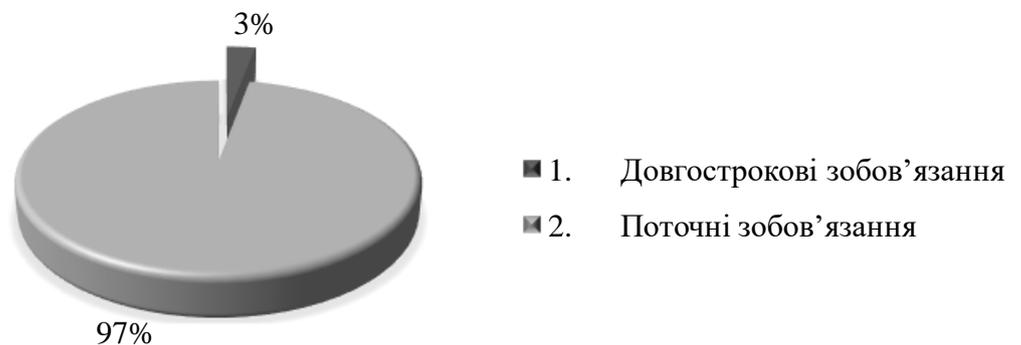

Рис. 2.7. Структура позикового капіталу ПрАТ «АЗОТ» у 2022 році

Від'ємна величина власного капіталу ПрАТ «АЗОТ» формується через непокритий збиток, тобто неефективну фінансово-господарську діяльність попередніх періодів. Так у 2020 р. величина непокритого збитку становила

16 480 247 тис. грн., у 2021 р. – 20 524 062 тис. грн., а у 2022 році – 27 949 033 тис. грн. (рис. 2.8).

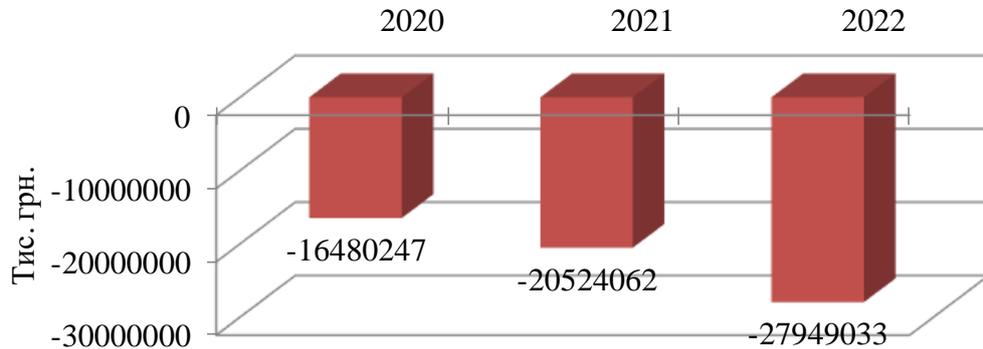

Рис. 2.8. Динаміка величини непокритого збитку ПрАТ «АЗОТ» протягом 2020-2022 рр.

Таким чином, найвагомішою проблемою для ПрАТ «АЗОТ» є зростання непокритого збитку, що може створити суттєві проблеми з платоспроможністю підприємства. Тому важливо проаналізувати ефективність використання майна підприємства. Значення основних показників оцінки основних фондів підприємства наведені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники оцінки основних фондів ПрАТ «АЗОТ» у 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темп зростання	
				2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6
1. Показники оцінки забезпеченості підприємства основними фондами					
Фондомісткість, грн/грн	0,298	0,3	0,361	100,64	120,2
Фондоозброєність, тис. грн/ос.	321,934	401,563	433,006	124,73	107,83
Коефіцієнт вартості основних фондів в активах підприємства, грн/грн	0,045	0,054	0,045	118,06	83,04
2. Показники оцінки стану основних фондів					
Коефіцієнт зносу, грн/грн	0,867	0,86	0,863	99,16	100,45
Коефіцієнт придатності, грн/грн	0,133	0,14	0,137	105,47	97,26
Коефіцієнт оновлення, грн/грн	0,023	-	-	-	-

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт вибуття, грн/грн	0,0003	-	-	-	-
Коефіцієнт приросту основних засобів (Кпоз)	-1,161	-	-	-	-
3. Показники оцінки ефективності використання основних фондів					
Фондовіддача, грн.	5,29	-	-	-	-
Рентабельність, %	13,55	-	-	-	-
Інтегральний показник економічної ефективності, грн/грн	5,99	-	-	-	-

Протягом 2020-2022 років фондомісткість ПрАТ «АЗОТ» постійно зростала. Ця ситуація зумовлена, по-перше, інфляційними процесами, а по-друге, складною економічною ситуацією в Україні. ПрАТ «АЗОТ» було змушене збільшувати витрати на придбання основних виробничих фондів, незважаючи на те, що обсяги виробництва не збільшувалися. Однак, без пропорційного розвитку допоміжного виробництва основні цехи не можуть функціонувати повноцінно, тому ПрАТ «АЗОТ» необхідно оптимізувати структуру основних засобів.

Слід позитивно оцінити зростання показника фондоозброєності підприємства до 433 тис.грн./ос. у 2022 році, що свідчить про значні модернізацію обладнання, впровадження нових технологій або розширення виробничих потужностей та вказує на підвищення технологічного рівня підприємства, що дозволяє підвищити продуктивність праці.

Коефіцієнт вартості основних фондів в активах визначає реальний виробничий потенціал підприємства. Цей коефіцієнт повинен складати не менше 0,5. На ПрАТ «АЗОТ» цей показник має негативну тенденцію. У 2021 році коефіцієнт вартості основних фондів в активах склав лише 0,054 грн/грн, а в 2020 та 2022 був ще нижчим – 0,045 грн/грн.

Виправданим є залучення довгострокових фінансових інвестицій на ПрАТ «АЗОТ», що було виявлено під час аналізу агрегованого балансу, адже коефіцієнт зносу його основних фондів протягом всього аналізованого періоду є занадто високим і перевищує 80%. А це означає, що технічний стан основних

засобів не є задовільним, що призводить до зменшення продуктивності праці, падіння обсягів виробництва та погіршення якості виготовленої продукції (рис. 2.9).

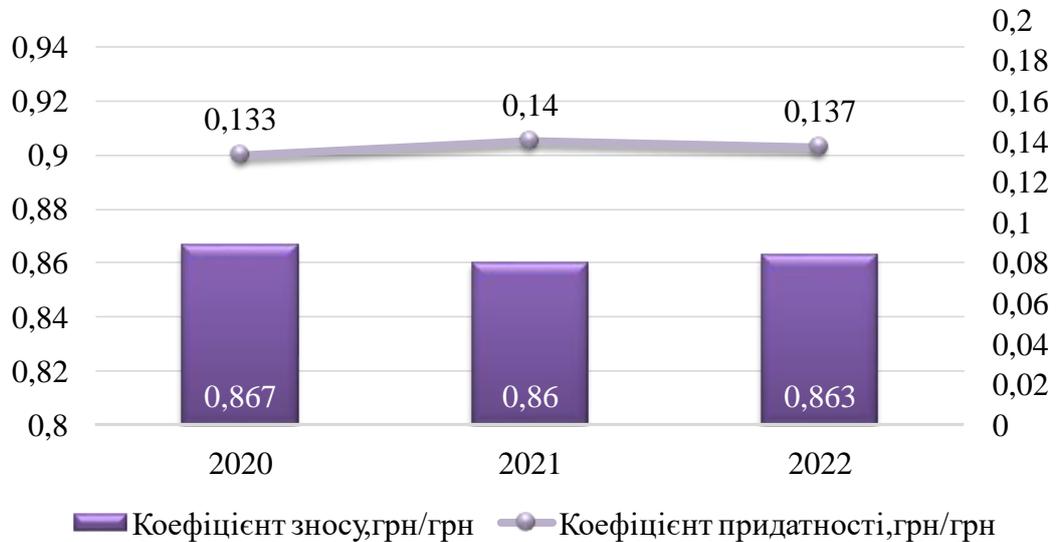

Рис. 2.9. Динаміка коефіцієнтів зносу та придатності основних засобів ПрАТ «АЗОТ» протягом 2020-2022 рр.

Відповідно частка основних засобів, приданих до експлуатації, на ПрАТ «АЗОТ» є заниженою і з кожним роком зменшується аж до 13,7% на кінець 2022 року. Тому оновлення основних засобів – найважливіше завдання ПрАТ «АЗОТ» у контексті відновлення його прибуткової діяльності та забезпечення сталого економічного розвитку навіть в умовах невизначеності.

2.2. Аналіз фінансових показників діяльності підприємства

Однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства в умовах невизначеності є фінансова стійкість, що визначає ступінь залежності суб'єкта господарювання від кредиторів та інвесторів.

Оцінка фінансової стійкості підприємства набуває особливої важливості в період загальної збитковості реального сектора економіки та в кризових умовах,

що характеризуються масовою збитковістю діяльності підприємств та їх банкрутством. Тому проведемо розрахунки показників фінансової стійкості ПрАТ «АЗОТ», що демонструють рівень фінансових ризиків для підприємства та його залежність від позикового капіталу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники фінансової стійкості ПрАТ «АЗОТ»

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Темп зростання, %	
				2020/2021	2021/2022
Наявність власних коштів підприємства в обороті	-17192191	-21380945	-28668039	124,36	134,08
Коефіцієнт фінансової стійкості	-0,69	-0,97	-1,09	140,55	112,54
Коефіцієнт автономії	-0,62	-0,87	-1,03	140,07	118,39
Коефіцієнт фінансової залежності	-1,60	-1,14	-0,97	71,39	84,47
Коефіцієнт фінансового ризику	-2,50	-2,08	-1,90	83,31	91,42
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	1,21	1,17	1,11	96,89	95,39
Коефіцієнт покриття запасів	-29,57	-31,14	-44,46	105,30	142,78
Коефіцієнт загальної заборгованості	1,62	1,87	2,03	115,40	108,58
Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу	-2,50	-2,08	-1,90	83,31	91,42

За отриманими результатами розрахунку показників фінансової стійкості ПрАТ «АЗОТ» виявлено, що підприємство є фінансово нестійким та фінансово залежним. Це, головним чином, пов'язано із відсутністю власних коштів підприємства в обороті. Тому підприємству потрібно збільшувати власний капітал для забезпечення стабільного фінансового стану підприємства та уникнення проблем з платоспроможністю в кризових умовах зовнішнього середовища.

Коефіцієнт фінансової залежності ПрАТ «АЗОТ» має від'ємне значення, яке з року в рік погіршується. Відповідно, коефіцієнт фінансової стійкості є низьким і свідчить про втрату фінансової стійкості підприємством у 2020-2022 рр. (рис. 2.10).

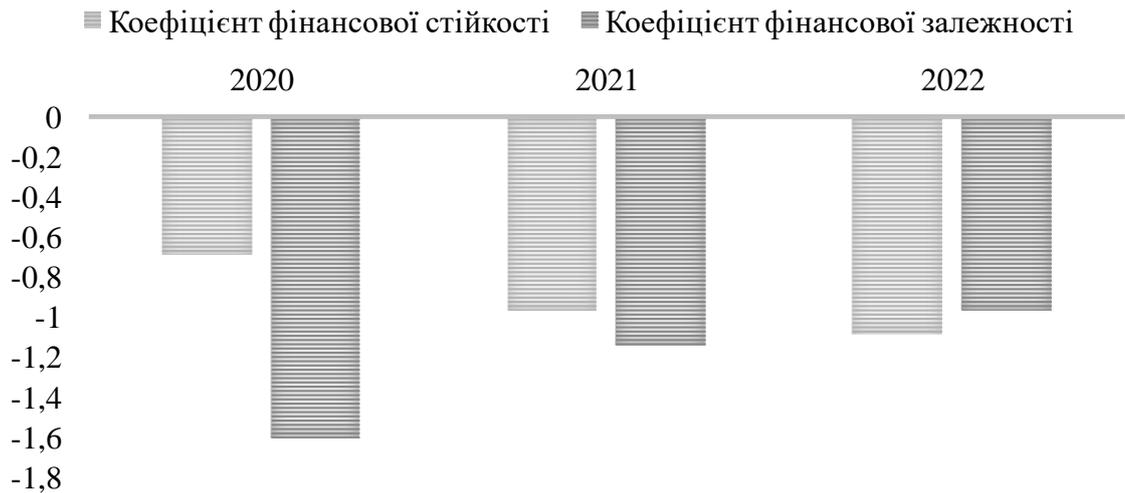

Рис. 2.10. Динаміка коефіцієнтів фінансової стійкості ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Коефіцієнт фінансового ризику для ПрАТ «АЗОТ» демонструє досить високий рівень. Зокрема, у 2020 році цей коефіцієнт становив -2,4, у 2021 році - 2,08, а в 2022 році - -1,9. Ці показники свідчать про надзвичайно високий ризик інвестування капіталу в дане підприємство (рис. 2.11).

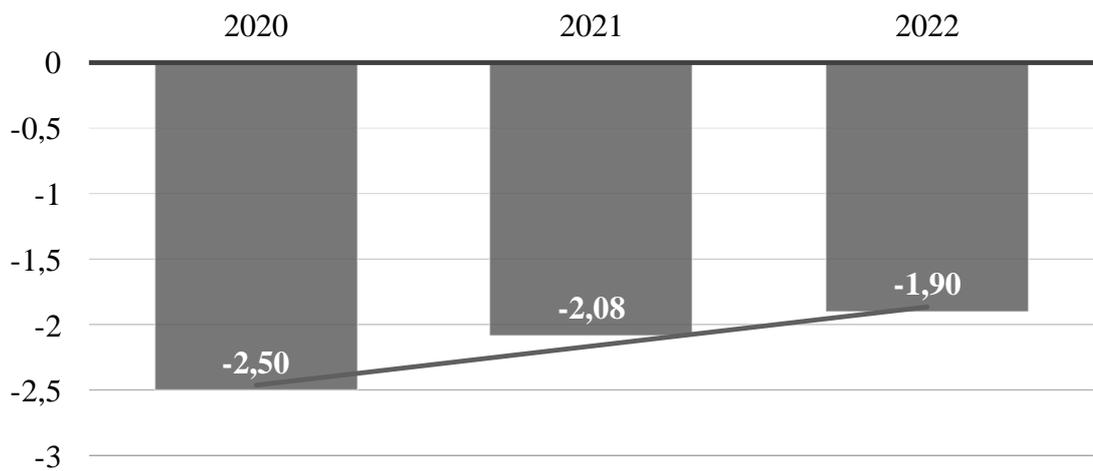

Рис. 2.11. Динаміка коефіцієнта фінансового ризику ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Проаналізуємо тип фінансової стійкості ПрАТ «АЗОТ» за допомогою трикомпонентного показника, що характеризує вид джерел фінансування його матеріальних оборотних коштів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Класифікація типу фінансового стану ПрАТ «АЗОТ»

Показник	2020-й рік	2021-й рік	2022-й рік	Відхилення (+,-) 2021/2020		Відхилення (+,-) 2022/2022	
				у сумі, тис. грн	темп зростання, %	у сумі, тис. грн	темп зростання, %
Загальна величина запасів	581450	686688	644846	105238	118,1	-41842	93,907
Наявність власних коштів	-17192191	-21380945	-28668039	-4188754	124,36	-7287094	134,08
Наявність власних коштів та довгострокових позикових коштів(робочий капітал)	-15726510	-20255479	-27063104	-4528969	128,8	-6807625	133,61
Наявність загальних коштів	-14891839	-19448403	-25719930	-4556564	130,6	-6271527	132,25
ФВ = В - Зп	-17773641	-22067633	-29312885	-4293992	124,16	-7245252	132,83
ФВД = ВД - Зп	-16307960	-20942167	-27707950	-4634207	128,42	-6765783	132,31
ФЗК = ЗК - ЗП	-15473289	-20135091	-26364776	-4661802	130,13	-6229685	130,94
Трикомпонентний показник фінансової стійкості $S(\Phi)=\{S1(\pm\PhiВ), S2(\pm\PhiВД), S3(\pm\PhiЗК)\}$	{0;0;0}	{0;0;0}	{0;0;0}	-	-	-	-

За значенням трикомпонентного показника фінансової стійкості ПрАТ «АЗОТ» протягом 2020-2022 рр. має кризовий фінансовий стан. Тобто рівновага платіжного балансу підприємства у такій ситуації забезпечується за рахунок прострочених платежів по оплаті праці, кредитах банку, постачальниках, бюджету. Це вказує на складну ситуації із забезпеченням платоспроможності підприємства та ситуацію, в якій за фактичними фінансовими показниками ПрАТ «АЗОТ» стоїть на межі банкрута, адже на підприємстві вкрай не вистачає загальних коштів на покриття запасів для фінансування виробничо-господарської діяльності. Якщо не збільшити надходження коштів або зменшити обсяг запасів, ПрАТ «АЗОТ» найближчим часом ризикує припинити свою діяльність.

Отже, проведений аналіз свідчить, що підприємство є фінансово нестійким й залежить у своїй діяльності від зовнішніх джерел фінансування. Тому, існує ймовірність, що надалі підприємству буде все складніше отримати кредити для забезпечення своєї виробничо-господарської діяльності. Для покращення фінансової стійкості ПрАТ «АЗОТ» необхідно розробити комплекс заходів, спрямованих на зниження дебіторської та кредиторської заборгованості, оптимізацію поточних витрат, проведення ребрендингу підприємства, а також постійне підвищення конкурентоспроможності та якості продукції для нарощення обсягів її реалізації за кордоном.

У зв'язку з виявленими проблемами із фінансовою стійкістю ПрАТ «АЗОТ» доцільно продовжити аналіз оцінюванням його ліквідності й платоспроможності, що відображають реальні можливості підприємства фінансувати свою діяльність, а також своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання.

Як свідчить практика, життєздатність підприємств значною мірою визначається їх ліквідністю та платоспроможністю, оскільки припинення діяльності найчастіше обумовлене дефіцитом грошових коштів, а не недостатньою рентабельністю [82].

Спочатку необхідно провести аналіз ліквідності балансу підприємства, порівнюючи статті активу, згруповані за критерієм ліквідності та розміщені в порядку спадання їх ліквідності, зі статтями пасиву, згрупованими за термінами погашення і розміщеними в порядку збільшення строковості зобов'язань [67]. Баланс підприємства вважається абсолютно ліквідним, якщо виконуються такі умови:

$$\left\{ \begin{array}{l} A1 \geq P1 \\ A2 \geq P2 \\ A3 \geq P3 \\ A4 \leq P4 \end{array} \right. \quad (2.1)$$

Таблиця 2.5

Баланс ліквідності ПрАТ «АЗОТ» у 2020-2022 рр.

Актив	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Пасив	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Надлишок +,-		
								2020 рік	2021 рік	2022 рік
Група А1 Найбільш ліквідні активи	2575	2525	3859	Група П1 Найбільш строкові зобов'язання	20637569	23637149	29309276	-20634994	-23634624	-29305417
Група А2 Швидко реалізовані активи	17439731	15277869	19378075	Група П2 Короткострокові пасиви	15014269	14486984	19682180	2425462	790885	-304105
Група А3 Повільно реалізовані активи	3688240	3792885	3751302	Група П3 Довгострокові пасиви	1465681	1125466	1604935	2222559	2667419	2146367
Група А4 Важко реалізовані активи	1724872	1870404	1732268	Група П4 Постійні пасиви	-14262101	-18305916	-25730887	15986973	20176320	27463155
Баланс гр.1+2+3+4	22855418	20943683	24865504	Баланс гр.1+2+3+4	22855418	20943683	24865504	-	-	-

Умова ліквідності балансу ПрАТ «АЗОТ» у 2020-2022 рр. мала наступний вигляд:

$$\begin{array}{ccc}
 \text{2020 рік} & \text{2021 рік} & \text{2022 рік} \\
 \left\{ \begin{array}{l} A1 \leq P1 \\ A2 \geq P2 \\ A3 \geq P3 \\ A4 \geq P4 \end{array} \right\} & \left\{ \begin{array}{l} A1 \leq P1 \\ A2 \geq P2 \\ A3 \geq P3 \\ A4 \geq P4 \end{array} \right\} & \left\{ \begin{array}{l} A1 \leq P1 \\ A2 \leq P2 \\ A3 \geq P3 \\ A4 \geq P4 \end{array} \right\}
 \end{array}$$

З вище наведеного співвідношення прослідковується, що ПрАТ «АЗОТ» не є абсолютно ліквідним підприємством. Тобто аналізоване підприємство не здатне сплатити свої поточні борги і зобов'язання, що веде у свою чергу до обов'язкових продажів довгострокових фінансових вкладів та активів. Вагомою проблемою є те, що підприємству не вистачає власних коштів для покриття не-

оборотних активів (рис. 2.12) через зростання непокритого збитку. Найгірша ситуація склалася у 2022 році, коли ПрАТ «АЗОТ» зміг покрити свої активи лише після залучення довгострокових зобов'язань.

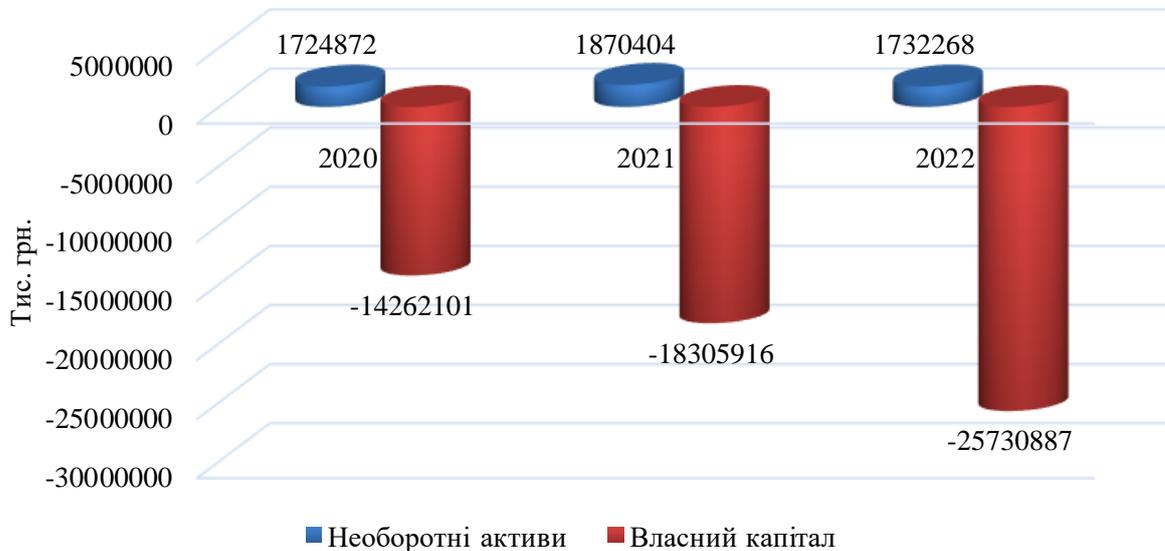

Рис. 2.12. Динаміка співвідношення власного капіталу та необоротних коштів ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

У 2020 році різниця між власним капіталом і необоротними активами склала 15986 973 тис.грн. За 2 роки ця різниця зросла до 27 463 155 тис. грн., тобто більше ніж на 10 000 000 тис. грн.. Це вказує на зменшення ліквідності ПрАТ «АЗОТ», що в подальшому може привести до банкрутства підприємства. Розрахунки коефіцієнтів ліквідності та платоспроможності ПрАТ «АЗОТ» наведені у таблиці 2.6.

Аналізуючи отримані значення показників можна дійти до висновку, що ПрАТ «АЗОТ» є мало ліквідним, адже коефіцієнт покриття, який повинен бути не менше 2, в аналізованому періоді на ПрАТ «АЗОТ» не перевищує 0,6 грн/грн. Значення коефіцієнта швидкої ліквідності також є низьким, при чому динаміка цього показника протягом 2020-2022 рр. є негативною до зменшення. Коефіцієнт

швидкої ліквідності склав лише 0,395 грн/грн у 2022 році (рис. 2.13), тобто підприємство зможе покрити лише не вагому частину своїх короткострокових зобов'язань.

Таблиця 2.6

Коефіцієнти ліквідності та платоспроможності

№ з/п	Показники	2020	2021	2022	Темп зростання, %	
					2021/2020	2022/2021
Показники ліквідності підприємства						
1	Власний оборотний капітал, тис. грн	-15726510	-20255479	-27063104	128,80	133,61
2	Загальний коефіцієнт ліквідності (покриття), грн/грн	0,59	0,50	0,47	84,41	94,38
3	Коефіцієнт швидкої ліквідності, грн/грн	0,49	0,40	0,40	81,92	98,71
4	Коефіцієнт абсолютної ліквідності, грн/грн	0,00	0,00	0,00	91,70	118,93
5	Коефіцієнт ліквідності товарно-матеріальних цінностей, грн/грн	0,10	0,11	0,08	102,84	71,97
6	Коефіцієнт ліквідності дебіторської заборгованості, грн/грн	0,49	0,40	0,40	81,92	98,70
Показники платоспроможності підприємства						
7	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами, грн/грн	-0,79	-1,13	-1,23	143,62	108,87
8	Коефіцієнт загальної платоспроможності, грн/грн	0,62	0,53	0,49	86,66	92,10
9	Коефіцієнт фінансового лівериджу, грн/грн	-0,10	-0,06	-0,06	59,83	101,45
10	Частка кредиторської заборгованості у власному капіталі й дебіторської заборгованості, грн/грн	0,35	-6,40	-4,06	-1811,69	63,35
11	Коефіцієнт співвідношення чистих оборотних активів із чистими активами, грн/грн	-1,04	1,17	1,11	-111,81	95,39

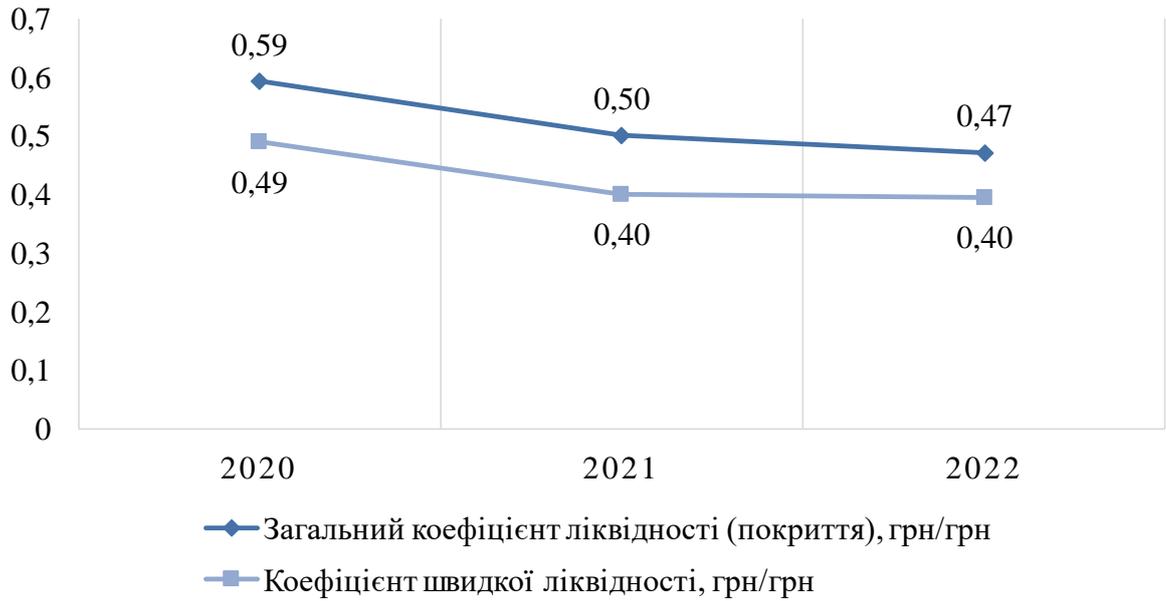

Рис. 2.13. Динаміка коефіцієнта покриття та швидкої ліквідності ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Коефіцієнт загальної платоспроможності ПрАТ «АЗОТ» менший за 1: у 2020 році він становив 0,62, у 2021 році – 0,53, а у 2022 році – 0,49. Цей показник має тенденцію до зниження, що негативно впливає на платоспроможність підприємства (рис. 2.14).

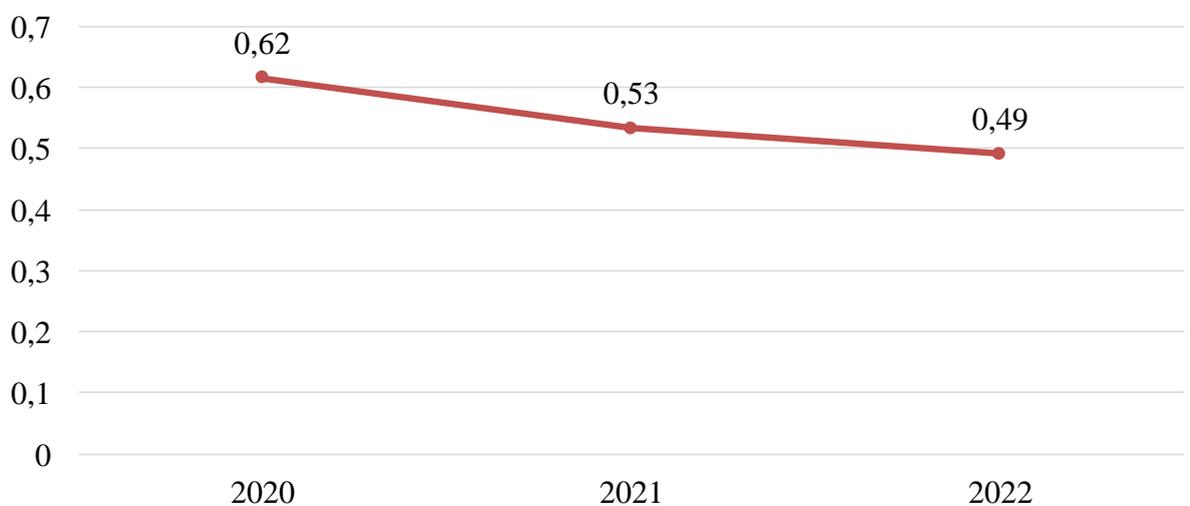

Рис. 2.14. Динаміка коефіцієнта загальної платоспроможності ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Динаміка та значення коефіцієнтів платоспроможності свідчить про те, що ПрАТ «АЗОТ» не здатне покрити всі свої зобов'язання за рахунок наявних активів. Якщо ця тенденція збережеться, підприємство збанкрутує та буде змушене припинити діяльність.

Отже, ПрАТ «АЗОТ» не є абсолютно ліквідним підприємством через нестачу власних коштів для покриття зобов'язань, а також є неплатоспроможним. Якщо тенденція до погіршення платоспроможності та поглиблення економічної кризи на підприємстві буде зберігатися, то є великий ризик, що ПрАТ «АЗОТ» збанкрутує. Тому варто оцінити ймовірність банкрутства підприємства.

2.3. Оцінювання ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ»

Раннє виявлення ознак кризового стану підприємства та попередня оцінка ступеня цієї кризи є ключовими завданнями діагностики банкрутства підприємства. З цією метою прогнозування ймовірності банкрутства потрібно розпочати з комплексної оцінки фінансового стану підприємства за трьома групами фінансових показників: платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності за формулою 2.2.

$$\begin{aligned}
 K_{\text{оц.}} &= K_{\text{оц. I групи}} (\text{значимість групи} \times \text{інтегрована оцінка групи}) + \\
 &+ K_{\text{оц. II групи}} (\text{значимість групи} \times \text{інтегрована оцінка групи}) + \\
 &+ K_{\text{оц. III групи}} (\text{значимість групи} \times \text{інтегрована оцінка групи})
 \end{aligned}
 \tag{2.2}$$

Проведені розрахунки комплексної оцінки фінансового стану ПрАТ «АЗОТ» представлено у табл. 2.7-2.9. Виявлено, що комплексна оцінка фінансового стану ПрАТ «АЗОТ» у 2020-2022 році мала від'ємне значення, що свідчить про глибоку фінансову кризу на підприємстві.

Отже, проведена комплексна оцінка фінансового стану ПрАТ «АЗОТ» за період 2020-2022 рр. дозволяє зробити наступні висновки.

Найбільш значущою групою серед показників оцінки фінансового стану ПрАТ «АЗОТ» є група «Платоспроможність». У 2020 році показники цієї групи мали наступні значення. Коефіцієнт критичної ліквідності становив 0,489 грн/грн., що на 0,21 грн/грн. менше порогового значення, з інтегрованою оцінкою 0,22. Коефіцієнт покриття становив 0,592 грн/грн., що на 1,4 грн/грн. менше норми, з інтегрованою оцінкою 0,065. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними засобами у 2020 році мав значення -0,789 грн/грн., що відхиляється від норми на 1,289 грн/грн. Коефіцієнт співвідношення чистих оборотних активів з чистими активами становив -1,04, що на 2,04 відхиляється від норми, з інтегрованою оцінкою -0,04.

Зважаючи на це комплексна оцінка ПрАТ «АЗОТ» у 2020 році склала -0,185. Найбільші відхилення від порогових показників мали показники II групи «Фінансова стійкість» та III групи «Ефективність фінансово-економічної діяльності». Тобто, через те, що аналізоване підприємство є фінансово нестійким та неефективно проводить свою фінансово-економічну діяльність, воно має відповідні передумови банкрутства.

Дана тенденція спостерігається протягом всього аналізованого періоду. У 2021 році комплексна оцінка фінансового стану ПрАТ «АЗОТ» склала -0,124. Тобто показник дещо покращилися, головним чином за рахунок покращення показників III групи «Ефективність фінансово-економічної діяльності».

У 2022 році комплексна оцінка фінансового стану ПрАТ «АЗОТ» мала найгірше значення протягом аналізованого періоду -0,89. Найнижчу комплексну оцінку мають показники III групи «Ефективність фінансово-економічної діяльності» (-0,61), через зандто низьку рентабельність продажів (-2,46, що на 2,76 менше ніж норматив даного показника). Тобто весь операційний прибуток йде на покриття зобов'язань.

Найвищу комплексну оцінку у 2022 році має група показників платоспроможності. Коефіцієнт критичної ліквідності становив 0,489 грн /грн., що на 0,21 грн/грн. менше порогового значення, з інтегрованою оцінкою 0,22. Коефіцієнт покриття склав 0,592 грн./грн., що на 1,4 грн./грн. нижче норми, з інтегрованою оцінкою 0,065. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними засобами у 2022 році, як і у 2020 році, мав значення -0,789 грн./грн., що на 1,289 грн./грн. нижче норми. Коефіцієнт співвідношення чистих оборотних активів до чистих активів становив -1,04 грн./грн., що на 2,04 грн./грн. нижче норми, з інтегрованою оцінкою -0,04. Загальна комплексна оцінка цієї групи становила 0,044.

Таким чином, комплексна оцінка фінансового стану ПрАТ «АЗОТ» має негативну тенденцію до погіршення (рис. 2.15). Це свідчить, що підприємство перебуває у фінансовій кризі, знаходиться у критичному стані фінансової стійкості, тобто схильне до банкрутства, тому необхідно здійснити прогнозування ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ».

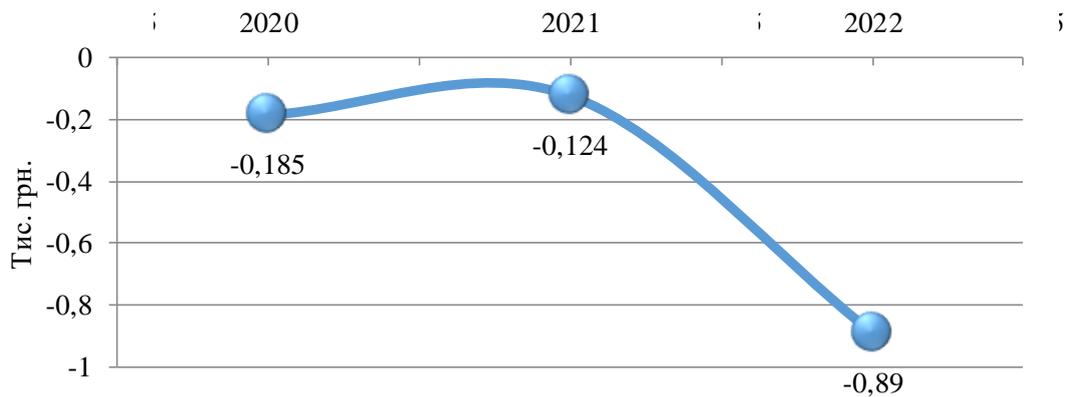

Рис. 2.15. Динаміка комплексної оцінки фінансового стану ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Згідно з моделями прогнозування банкрутства, які розглянуті у пункті 1.2 здійснимо прогнозування банкрутства ПрАТ «АЗОТ». За найбільш поширеною моделлю Альтмана результати розрахунків наведено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Оцінювання ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ» за моделлю Альтмана

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
K1	-0,68809	-0,96714	-1,08838
K2	-0,12235	0,003571	-0,30586
K3	-0,09923	0,004373	-0,29935
K4	-1,02926	-1,01657	-1,51456
K5	0,148233	0,17176	0,124186
Z	-1,79378	-1,57932	-3,50668

Протягом 2020-2022 років за моделлю Альтмана $Z < 1,8$, що свідчить про дуже високий рівень банкрутства ПрАТ «АЗОТ», бо підприємство знаходиться у зоні високого ризику, що означає значну ймовірність фінансових труднощів у найближчому майбутньому. Це може бути сигналом для інвесторів, кредиторів та менеджменту про необхідність негайного вжиття заходів щодо покращення фінансового стану підприємства та розробки стратегії для зменшення ризиків і покращення фінансової стійкості.

За моделлю Спрінгейта оцінювання ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ» проведено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Оцінювання ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ» за моделлю Спрінгейта

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
K1	-0,68809	-0,96714	-1,08838
K2	-0,12237	0,003609	-0,30586
K3	-0,07845	0,001982	-0,15524
K4	-1,02926	-1,01657	-1,51456
Z	-1,54788	-1,39039	-2,76831

Протягом 2020-2022 років за моделлю Спрінгейта $Z < 0,862$, тобто підприємство ПрАТ «АЗОТ» є потенційним банкрутом і знаходиться у категорії високого ризику фінансових труднощів. Серед можливих заходів для покращення ситуації можуть включатися зменшення витрат, оптимізація капіталу, реорганізацію зобов'язань та інші заходи, спрямовані на зниження ризиків і відновлення фінансової стійкості підприємства.

Розрахунки за розширеною факторною моделлю коефіцієнта стійкості економічного зростання наведені у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Розширена факторна модель розрахунку коефіцієнта стійкості економічного зростання ПрАТ «АЗОТ»

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
K1	1	1	1
K2	-0,825396	0,020788	-2,46292
K3	-0,215428	-1,58857	-0,90721
K4	-0,789272	-0,78927	-0,78927
K5	0,5926916	0,500294	0,472189
K6	-2,517957	-1,16046	-1,98073
K7	-1,602528	-1,60253	-0,96637
Kсез	-0,33564	0,02425	-1,59392

З огляду на вищезазначені розрахунки комплексної оцінки, значення якої від'ємне, ще раз можна переконатися, що ПрАТ «АЗОТ» є нестійким до економічного зростання підприємством.

За моделлю Романа Ліса можна зробити висновок, що ПрАТ «АЗОТ» протягом 2020-2022 рр. є неплатоспроможним, оскільки інтегральний показник є меншим граничного значення 0,037, при цьому у 2022 році відбулося зменшення даного показника до -0,007, що свідчить про неплатоспроможність підприємства та велику загрозу банкрутства.

Модель Таффлера показала, що у 2020-2022 рр. величина Z-рахунку значно зменшилась, що означає можливу ймовірність банкрутства досліджуваного підприємства.

За моделлю О. Терещенка протягом періоду, що аналізується, підприємство не досягало безпечного значення інтегрального показника – показник перебуває у зоні додаткового аналізу. Особливо близько до зони фінансової кризи показник наближався у 2022 році.

Проведемо узагальнюючу оцінку ймовірності банкрутства підприємства згідно результатів розрахунків за обраними моделями та результати представимо у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Узагальнююча оцінка ймовірності банкрутства ПрАТ «АЗОТ»

Показник	Значення показника за роками		
	2020	2021	2022
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Альтмана	ймовірність банкрутства дуже висока	ймовірність банкрутства дуже висока	ймовірність банкрутства дуже висока
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Спрінгейта	потенційний банкрут	потенційний банкрут	потенційний банкрут
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Ліса	неплатоспроможне, ймовірність банкрутства висока	неплатоспроможне, ймовірність банкрутства висока	неплатоспроможне, ймовірність банкрутства висока
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Таффлера	банкрутство більш ніж імовірне	банкрутство більш ніж імовірне	банкрутство більш ніж імовірне
Модель Бівера	за 5 років до банкрутства	за 5 років до банкрутства	за 1 рік до банкрутства
Модель О.О. Терещенка	фінансова криза	фінансова криза	фінансова криза

За результатами оцінки за різними моделями дещо відрізняються, але в цілому характеризують фінансовий стан негативно. Як бачимо, в 2020-2022 роках фінансовий стан підприємства є нестійким та ймовірність банкрутства є досить високою. Кризова ситуація склалася в результаті отримання підприємством за останні 3 роки збитків та значного зниження робочого капіталу.

Таким чином, у другому розділі роботи проведено оцінювання фінансового стану та діагностика банкрутства ПрАТ «АЗОТ».

Виявлено, що підприємство ПрАТ «АЗОТ», яке можна вважати стратегічно важливим, адже воно є одним із найбільших підприємств в Україні з виробництва мінеральних добрив та іншої хімічної продукції, знаходиться у кризовому фінансовому стані через недостатність власних оборотних коштів та тривалу збиткову діяльність. Рівень зносу основних фондів підприємства перевищує 80%, що не дозволяє здійснювати ефективну виробничо-господарську діяльність.

Визначено, що ПрАТ «АЗОТ» має суттєві проблеми з короткостроковою ліквідністю та є неплатоспроможним. Внаслідок цього за усіма використаними моделями та методами діагностики банкрутства оцінка є негативною, ризик банкрутства є дуже високим. Це вимагає термінових заходів з фінансового відновлення, перегляду стратегії управління, реорганізації боргових зобов'язань та інших критичних кроків для забезпечення фінансової стійкості і виживання підприємства.

Утім, варто зазначити, що значна частка довгострокових фінансових інвестицій у структурі активів ПрАТ «АЗОТ» може вказувати на початок реалізації заходів по оновленню його основних фондів та модернізації виробництва, що сприятиме виходу підприємства з фінансової кризи, отримуючи більші обсяги реалізації продукції, та, відповідно, відновивши прибуткову діяльність.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

3.1. Заходи з відновлення платоспроможності підприємства

За результатами проведеного дослідження на ПрАТ «АЗОТ» виявлено суттєві проблеми з ліквідністю та платоспроможністю обумовлені, перш за все, тривалою збитковою діяльністю і надмірною дебіторською заборгованістю. Тому відновлення платоспроможності підприємства – одне із пріоритетних завдань в контексті його фінансового оздоровлення, виходу з фінансової кризи, усунення загрози банкрутства та забезпечення сталого розвитку навіть в умовах невизначеності.

Зважаючи на необхідність формування антикризових заходів для ПрАТ «АЗОТ» варто проаналізувати глибину фінансової кризи. Попередньо виявлено, що коефіцієнти поточної ліквідності та забезпечення оборотних активів власними оборотними коштами підприємства нижчі ніж нормативні та є негативна тенденція до їх зниження. Тому потрібно спрогнозувати можливість відновлення платоспроможності ПрАТ «АЗОТ» зважаючи на діапазон відхилень цих значень від нормативу. Для цього розраховуємо коефіцієнт відновлення платоспроможності ($K_{ВП}$) за формулою 3.1 [82].

$$K_{ВП} = (K_{П1} + M / T * (K_{П1} - K_{П0})) / 2, \quad (3.1)$$

де $K_{П0}$ та $K_{П1}$ – фактичне значення коефіцієнта поточної ліквідності підприємства на початок та кінець періоду відповідно;

M – період відновлення платоспроможності, міс.;

T – звітний період, міс.

Коефіцієнт відновлення платоспроможності розраховується на шість місяців (у формулі $M=6$) і якщо його значення більше одиниці, то підприємство має реальну можливість протягом 6 місяців відновити свою платоспроможність, а якщо не перевищує – така можливість відсутня [82].

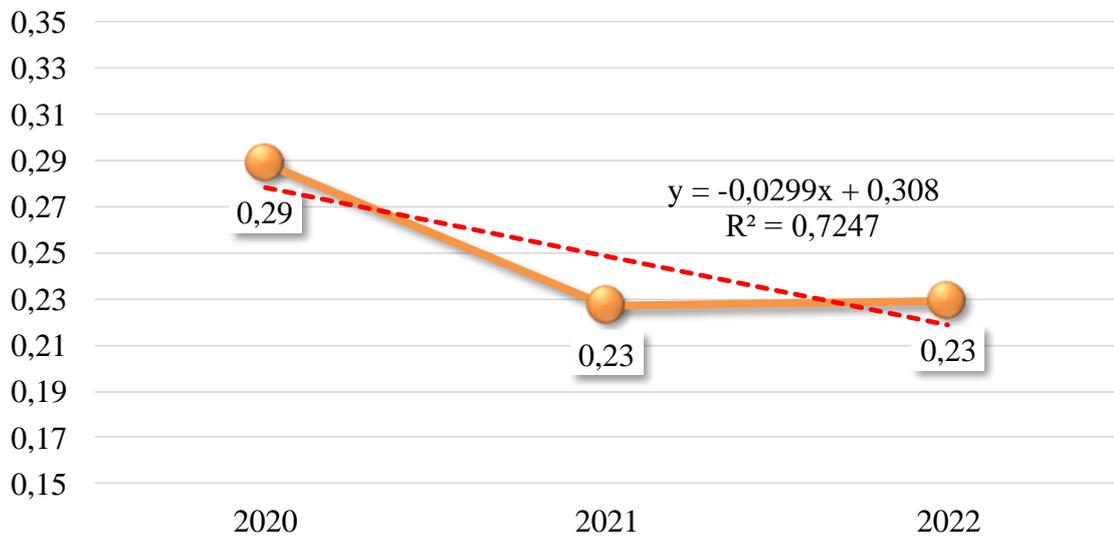

Рис. 3.1. Динаміка коефіцієнта відновлення платоспроможності ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Коефіцієнт відновлення платоспроможності ПрАТ «АЗОТ» протягом 2020-2022 рр. знаходиться у діапазоні 0,2-0,3, що свідчить про неспроможність підприємства відновити свою платоспроможність за 6 місяців, для цього потрібно не менше року.

Неплатоспроможність підприємства може бути випадковою, тимчасовою, хронічною або довгостроковою. Головними причинами неплатоспроможності ПрАТ «АЗОТ» є невиконання плану по прибутку, відсутність власних джерел грошових потоків, а також нецільове використання оборотних коштів і відволікання їх у дебіторську заборгованість. У такому випадку за несприятливих умов зовнішнього середовища й високого рівня невизначеності причиною неплато-

спроможності підприємства є не стільки його безгосподарність, скільки неплатоспроможність клієнтів. Тому одним із пріоритетних напрямів відновлення платоспроможності ПрАТ «АЗОТ» є удосконалення його політики щодо дебіторів.

Проаналізуємо більш детально структуру дебіторської заборгованості ПрАТ «АЗОТ» та її співвідношення з кредиторською заборгованістю підприємства (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості
ПрАТ «АЗОТ» у 2020-2022 рр.

Найменування статей	На кінець року		Найменування статей	На кінець року		Співвідношення Дз і КЗ	
	абсолютне значення, тис.грн.	питома вага,%		абсолютне значення, тис.грн.	питома вага,%	Δ	%
2020-ий рік							
Дебіторська заборгованість, усього	17 439 731	100,00	Кредиторська заборгованість, усього	19863665	100,00	2 423 934	87,797
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	7 002 156	40,15	1. За товари, роботи, послуги	4878987	24,56	2 123 169	143,52
2. По розрахунках	3099045	17,77	2. По розрахунках	805080	4,05	2 293 965	384,94
3. Інша дебіторська заборгованість	7338530	42,08	3. Інша кредиторська заборгованість	14179598	71,38	-6 841 068	51,754
2021-ий рік							
Дебіторська заборгованість, усього	15277869	100,00	Кредиторська заборгованість, усього	19927631	100,00	-4649762	76,667
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	8962954	58,67	1. За товари, роботи, послуги	5539065	27,80	3423889	161,81
2. По розрахунках	3458254	22,64	2. По розрахунках	708658	3,56	2749596	488
3. Інша дебіторська заборгованість	2856661	18,70	3. Інша дебіторська заборгованість	13679908	68,65	-10823247	20,882
2022-ий рік							
Дебіторська заборгованість, усього	19378075	100,00	Кредиторська заборгованість, усього	26279809	100,00	-6901734	73,738
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	11594532	59,83	1. За товари, роботи, послуги	7256492	27,61	4338040	159,78
2. По розрахунках	3969527	20,48	2. По розрахунках	684311	2,60	3285216	580,08
3. Інша дебіторська заборгованість	3814016	19,68	3. Інша дебіторська заборгованість	18339006	69,78	-14524990	20,797

Отже, в структурі дебіторської заборгованості ПрАТ «АЗОТ» переважає заборгованість за товари, роботи, послуги (майже 60% у її загальній величині на кінець 2022 року). Це свідчить про досить лояльну політику підприємства щодо покупців своєї продукції.

У 2020 році дебіторська заборгованість склала 17439731 тис. грн., на противагу кредиторській у сумі 19863665 тис. грн., тобто кредиторська заборгованість переважала над дебіторською на 2423934 тис. грн. У 2021 році величина дебіторської заборгованості дещо зменшилася при тому, що кредиторська заборгованість навпаки зростала. Тому розрив між обсягом кредиторської і дебіторської заборгованості ПрАТ «АЗОТ» зріс майже вдвічі до 4649762 тис. грн. У 2022 році відбувалося суттєве зростання як дебіторської, так і кредиторської заборгованості, при чому останньої вищими темпами, в результаті чого розрив між ними зріс до 6901734 тис. грн. (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Динаміка співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Оскільки сума кредиторської заборгованості переважає суму дебіторської, можемо сказати, що таке співвідношення є нераціональним, оскільки кредиторська заборгованість не повинна перевищувати дебіторську більше ніж на 10%, а

у 2021 та 2022 році бачимо саме таке перевищення (більше 10%). Таким чином, можна дійти до висновку, що через великий розмір дебіторської заборгованості ПрАТ «АЗОТ» змушене збільшувати величину кредиторської заборгованості, адже в нього не вистачає ресурсів для її покриття.

Надання покупцеві відстрочки платежу фактично є наданням товарного кредиту, що не є безвідсотковим для підприємства, упущену вигоду від цього можна оцінити як мінімум в розмірі банківського відсотка, який підприємство могло б отримати при негайному розрахунку і розміщенні коштів на банківський депозит [6]. Зважаючи на це, заходи з ефективного управління дебіторською заборгованістю ПрАТ «АЗОТ» в умовах невизначеності мають передбачати, перш за все, збільшення обсягів продажів із одночасною оптимізацією розміру дебіторської заборгованості та її своєчасним погашенням.

Основні напрями удосконалення політики управління дебіторською заборгованістю ПрАТ «АЗОТ» наведено на рис. 3.3.

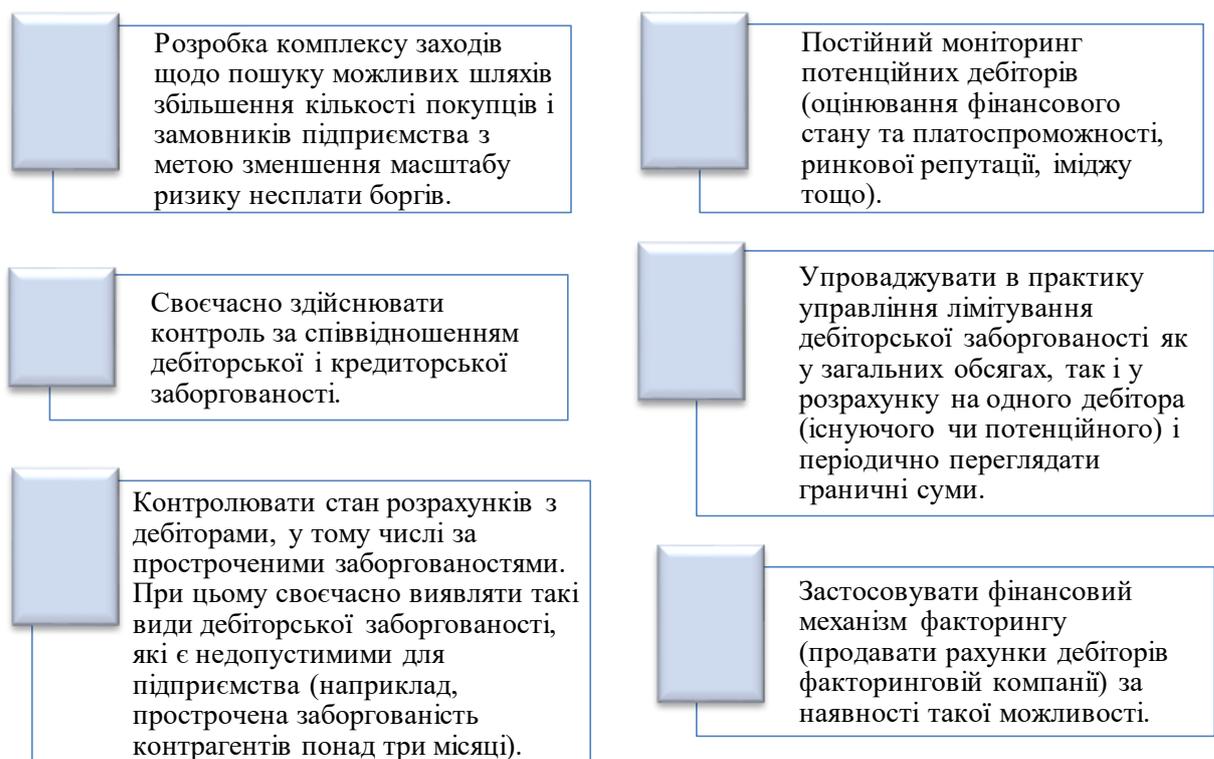

Рис. 3.3. Напрями удосконалення політики управління дебіторською заборгованістю ПрАТ «АЗОТ»

За міжнародною практикою дієвим інструментом вчасного повернення дебіторської заборгованості є надання знижок покупцям за дострокове внесення коштів, що сприяє збереження фінансових ресурсів та отриманню доходів, які у будь-якому випадку перевищують суму наданої знижки [85]. З іншого боку в разі прострочення оплати дебіторської заборгованості можна застосовувати фінансові санкції до дебіторів (штрафи, пені, неустойки), призупинення постачань продукції, поширення інформації серед суміжних постачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу, тощо. Це також стимулюватиме покупців швидше і в строк повертати дебіторську заборгованість.

Таким чином, важливо контролювати обсяги, структуру та своєчасність інкасації дебіторської заборгованості ПрАТ «АЗОТ» й визначити відповідальну за це особу на підприємстві (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Алгоритм управління дебіторською заборгованістю ПрАТ «АЗОТ» при умові призначення відповідальної особи

Застосування запропонованого алгоритму дасть змогу збільшити обсяги реалізації продукції з мінімальними операційними ризиками, відновити платоспроможність та прибуткову діяльність підприємства. При цьому застосування інструменту факторингу в Україні суттєво ускладнене умовами сьогодення, тому вирішальну роль в процесі інкасації дебіторської заборгованості відіграє саме ефективний фінансовий менеджмент на підприємстві.

Отже, ПрАТ «АЗОТ» не є абсолютно ліквідним підприємством через нестачу власних коштів для покриття зобов'язань, а також є неплатоспроможним. Відновити платоспроможність ПрАТ «АЗОТ» протягом 6 місяців буде досить складно, для цього знадобиться не менше року. Якщо тенденція до погіршення платоспроможності та поглиблення економічної кризи на підприємстві буде зберігатися, то є великий ризик, що ПрАТ «АЗОТ» збанкрутує. Тому варто реалізувати комплекс запропонованих заходів щодо відновлення платоспроможності підприємства з акцентом на удосконалення політики щодо дебіторів.

3.2. Підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства в контексті його фінансового оздоровлення

Економічна криза, зумовлена військовою агресією російської федерації є важливою глобальною проблемою. В умовах сьогодення спостерігається її масштабність та руйнівний вплив на економічне, політичне та соціальне життя України. У таких умовах невизначеності особливу увагу слід приділити розробці антикризової стратегії підприємства для забезпечення безперерйного функціонування підприємства, раціонального використання його ресурсів та отримання позитивного фінансового результату діяльності.

Вагомою проблемою ПрАТ «АЗОТ» є його збиткова діяльність протягом тривалого періоду. Аналіз операцій формування і розподілу прибутку ПрАТ «АЗОТ» проаналізовано у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Аналіз формування кінцевого фінансового результату діяльності

ПрАТ «АЗОТ» у 2020-2022 рр.

№ з/п	Показник	2020-й рік	2021-й рік	2022-й рік	Абсолютне відхилення	
					2021/2020	2022/2021
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3387932	3597294	3087958	209362	-509336
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2856542	3306312	2978412	449770	-327900
3	Валовий прибуток	531390	290982	109546	-240408	-181436
4	Інші операційні доходи	16692	734238	110546	717546	-623692
5	Сумарні операційні доходи	3404624	4331532	3198504	926908	-1133028
6	Адміністративні витрати	282798	285980	346613	3182	60633
7	Витрати на збут	98295	99787	123907	1492	24120
8	Інші операційні витрати	2434950	547868	7193474	-1887082	6645606
9	Сумарні операційні витрати	5672585	4239947	10642406	-1432638	6402459
10	Прибуток від операційної діяльності	-2267961	91585	-7443902	2359546	-7535487
11	Дохід від інвестиційної та фінансової діяльності	1934	86120	407652	84186	321532
12	Витрати від інвестиційної і фінансової діяльності	530755	102124	569487	-428631	467363
13	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	-2796782	75581	-7605737	2872363	-7681318
14	Витрати з податку на прибуток	398	801	44	403	-757
15	Чистий фінансовий результат: прибуток	-2796384	74780	-7605781	2871164	-7680561
16	Інший сукупний дохід після оподаткування	19313	8415	68733	-10898	60318
17	Сукупний дохід	-2777071	83195	-7537048	2860266	-7620243

Таким чином, аналізуючи формування та розподіл прибутку ПрАТ «АЗОТ», можна визначити таку динаміку. Чистий дохід від реалізації продукції має коливання протягом розглянутого періоду. Найвище значення він досяг у 2021 році, склавши 3 597 294 тис. грн., що на 209 362 тис. грн. більше, ніж у попередньому році. Проте у 2022 році цей показник знизився на 509 336 тис. грн., становлячи 3 087 958 тис. грн. (рис. 3.5). Зменшення чистого

доходу від реалізації продукції є результатом повномасштабного вторгнення. Більшість аграріїв були змушені обмежити або ж зовсім припинити свою діяльність на окремих територіях, що призвело до зниження попиту на продукцію підприємства. Крім того, великий ріст цін на продукцію став причиною зменшенню попиту на неї.

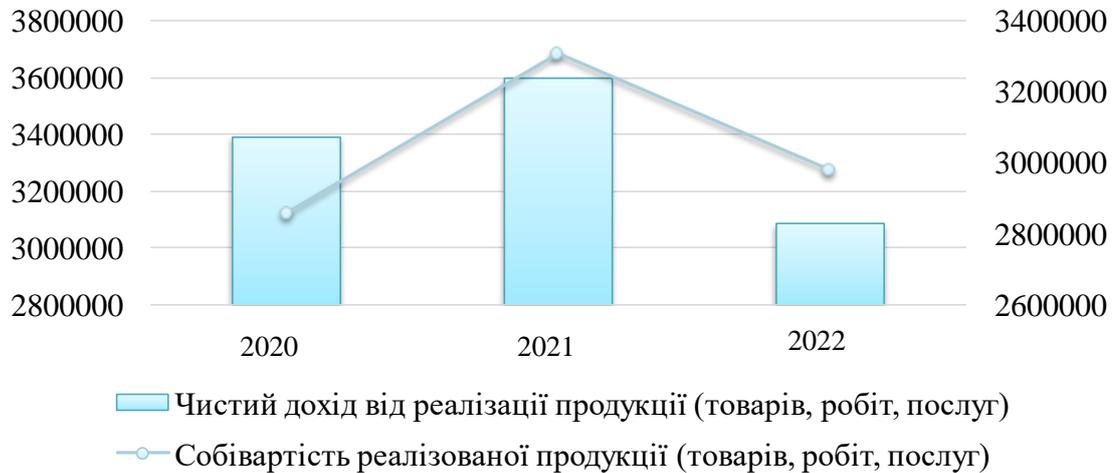

Рис. 3.5. Динаміка чистого доходу від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Тісно пов'язаний з чистим доходом від реалізації продукції витратний показник собівартості реалізованої продукції. Судячи з вище наведеного рисунку, тенденція даного показника аналогічна динаміці чистого доходу від реалізації. Так у 2020 році собівартість реалізованої продукції склала 2 856 542 тис. грн., у 2021 році вона зросла на 449 770 тис. грн. і становила 3 306 312 тис. грн. Проте вже у 2022 році цей показник знизився до позначки 2 978 412 тис. грн. Це пов'язано зі зменшенням чистого доходу від реалізації, адже через недоотримання надходжень підприємство було змушене шукати альтернативні та дешевші поставки для своєї продукції.

Валовий прибуток ПрАТ «АЗОТ» має тенденцію до спаду: у 2020 році цей показник склав – 531 390 тис. грн., у 2021 році – 290 982 тис. грн., у 2022 році зменшився на 181 436 тис. грн. і становив 109 546 тис. грн. Це явище знову ж

таки пов'язане зі зменшенням чистого доходу, а також зі зростом адміністративних витрат та витрат на збут (рис. 3.6).

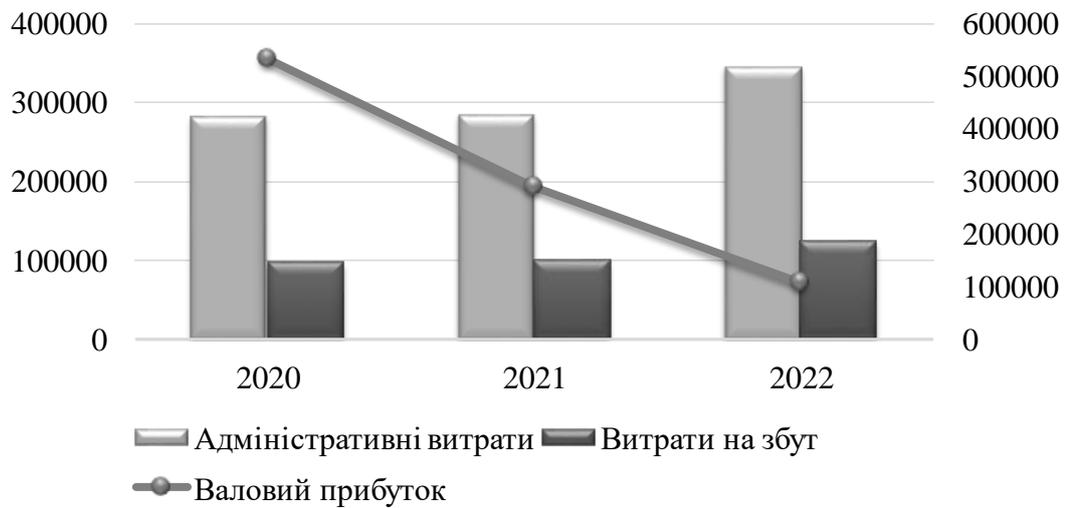

Рис. 3.6. Динаміка валового прибутку ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Протягом періоду з 2020 по 2022 рік в ПрАТ «АЗОТ» спостерігалось значне зростання адміністративних витрат і витрат на збут. Адміністративні витрати зросли з 282798 тис. грн. до 346613 тис. грн., що становить збільшення на 63815 тис.грн. Витрати на збут зросли з 98295 тис.грн. у 2020 році до 123907 тис.грн. у 2022 році, що представляє збільшення практично на 30000 тис. грн. Такий різкий ріст витрат у великій мірі пояснюється зростанням інфляції.

Щодо фінансових результатів, в 2020 році компанія зазнала збитку на рівні -2 796 384 тис. грн. У 2021 році ситуація значно покращилася, і вона здобула прибуток у розмірі 74 780 тис. грн. Проте у 2022 році підприємство знову зазнало втрат, збиток склав -7 605 781 тис. грн. Такі значні коливання в фінансових результатах свідчать про складну економічну ситуацію та велику вразливість підприємства до зовнішніх економічних факторів.

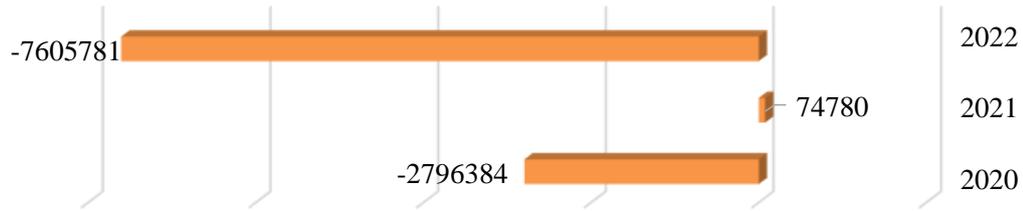

Рис. 3.7. Динаміка чистого фінансового результату ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Величину фінансового результату діяльності підприємства безпосередньо визначає загальний обсяг доходів та витрат даного підприємства. Дослідивши склад, структуру та динаміку доходів і витрат ПрАТ «АЗОТ» прослідковується наступна тенденція. У 2020 та 2022 рр. витрати підприємства значно переважають їх доходи, на відміну від 2021 року, коли доходи були дещо вищими за витрати (рис. 3.8). У 2022 році витратна частина перевищила дохідну майже в 4 рази через стрімке зростання інших операційних витрат і ПрАТ «АЗОТ» потрібно було додатково залучати кошти, щоб покрити ще половину своїх витрат.

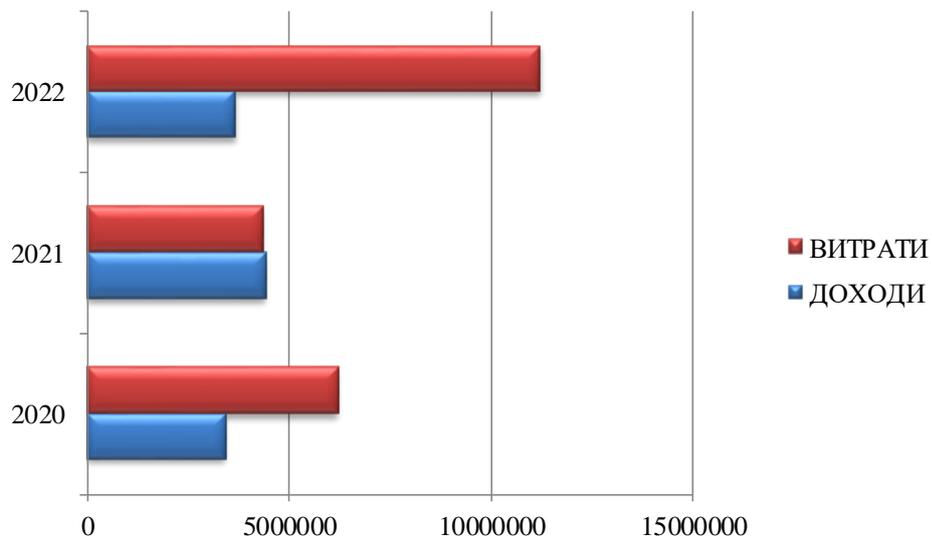

Рис. 3.8. Динаміка доходів та витрат ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 рр.

Таким чином, для підвищення рівня ефективності діяльності та виходу з фінансової кризи ПрАТ «АЗОТ» необхідно збільшити чистий прибуток. Цього

можна досягти за рахунок збільшення доходу (виручки) від реалізації товарів, робіт, послуг та шляхом зменшення адміністративних витрат.

Прибуток від реалізації товарної продукції є головною складовою частиною балансового прибутку підприємства. Для його зростання підприємство має нарощувати обсяги виробництва, зменшувати витрати на виробництво, дбати про зменшення залишків нереалізованої продукції на своїх складах, ліквідацію боргів у розрахунках з покупцями тощо [86].

Порівнюючи величину чисту (доходу) виручки від реалізації продукції ПрАТ «АЗОТ» за останні три роки, помітно що він зменшується, тому доцільно буде збільшити чистий дохід від реалізації послуг в прогнозованому періоді на 15 % за рахунок збільшення кількості покупців і замовників підприємства. Тоді його можна розрахувати за формулою:

$$\text{ЧД(В)P}_{\text{прогноз}} = \text{ЧД(В)P}_{2022} \times 1,15, \quad (3.2)$$

де ЧД(В)P_{2022} – чистий дохід (виручка) від реалізації послуг в 2022 році.

У наступному періоді цей показник становитиме:

$$\text{ЧД(В)P}_{\text{прогноз}} = 3\,087\,958 \times 1,15 = 3\,551\,151,7 \text{ тис. грн.}$$

Для зменшення суми витрат доцільним буде зменшення адміністративних витрат на ПрАТ «АЗОТ» за рахунок витрат на оплату праці адміністративно-управлінського персоналу. Адміністративні витрати важливо контролювати постійно та вживати заходів для їх зменшення. Але необхідно пам'ятати, що зменшення адміністративних витрат веде за собою цілий ряд негативних наслідків для підприємства: зменшення зацікавленості працівників та їх продуктивності; погіршення загальної роботи адміністративного персоналу; погіршення матеріального забезпечення і рівня автоматизації; зниження комунікаційної системи підприємства.

Припустимо, що адміністративні витрати в наступному періоді будуть зменшені на 20%, тоді їх можна розрахувати за формулою:

$$AB_{\text{прогноз}} = AB_{2022} \times 0,8, \quad (3.3)$$

де $AB_{\text{прогноз}}$ – адміністративні витрати в прогнозованому періоді;

AB_{2022} – адміністративні витрати в 2022 році.

У наступному періоді даний показник становитиме:

$$AB_{\text{прогноз}} = 346613 \times 0,8 = 277\,290,4 \text{ тис. грн.}$$

У зв'язку із завершенням модернізації окремих виробничих майданчиків підприємства у 2023 році витрати на ремонт та технічне обслуговування обладнання, що включені до інших операційних витрат, будуть суттєво зменшені, тому планується, що інші операційні витрати скоротяться на 90%. Тоді у наступному періоді даний показник становитиме:

$$IOB_{\text{прогноз}} = 7193474 \times 0,1 = 719\,347,4 \text{ тис. грн.}$$

У зв'язку зі збільшенням обсягу виробництва, зменшенням адміністративних витрат та завершенням технічної модернізації підприємства, але за умови незмінності всіх інших показників можна розрахувати наступні показники фінансових результатів:

– валовий прибуток

$$BP_{\text{прогноз}} = ЧД_{\text{прогноз}} - С, \quad (3.4)$$

Значення цього фінансового результату у запланованому періоді відповідатиме наступному становитиме:

$$ВП_{\text{прогноз}} = 3\,551\,151,7 - 2\,978\,412 = 572\,739,7 \text{ тис. грн.}$$

– фінансовий результат від операційної діяльності:

$$\text{ФРОД}_{\text{прогноз}} = ВП_{\text{прогноз}} + \text{ІОД} - \text{ВЗ} - \text{АВ}_{\text{прогноз}} - \text{ІОВ}, \quad (3.5)$$

де ІОД – інший операційний дохід; ВЗ – витрати на збут; ІОВ – інші операційні витрати.

У наступному періоді цей показник становитиме:

$$\begin{aligned} \text{ФРОД}_{\text{прогноз}} &= 572\,739,7 + 110546 - 123907 - 277\,290,4 - 719\,347,4 \\ &= 117\,321,7 \text{ тис. грн.} \end{aligned}$$

Прогнозується також, що за рахунок удосконалення політики щодо дебіторів частина дебіторської заборгованості буде повернена на рахунки підприємства та спрямована для отримання додаткових доходів від інвестиційної й фінансової діяльності у розмірі 50 000 тис.грн. Тоді фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування розраховуємо за формулою 3.6.

$$\text{ФРЗДдооп.}_{\text{прогноз}} = \text{ФРОД}_{\text{прогноз}} + \text{ІФД} - \text{ІФВ}, \quad (3.6)$$

де ІФД – інші фінансові та інвестиційні доходи;

ІФВ – інші фінансові та інвестиційні витрати.

Цей показник відповідатиме наступному значенню:

$$\begin{aligned} \text{ФРЗДдооп.}_{\text{прогноз}} &= 117\,321,7 + 457\,652 - 569487 = \\ &= 5\,486,7 \text{ тис. грн.} \end{aligned}$$

– фінансовий результат від звичайної діяльності:

$$\text{ФРЗД}_{\text{прогноз}} = \text{ФРЗД}_{\text{дооп. прогноз}} - \text{ПП}, \quad (3.7)$$

де ПП – податок на прибуток.

У планованому періоді значення даного показника буде складати:

$$\text{ФРЗД}_{\text{прогноз}} = 5\,486,7 - 987,6 = 4\,499,09 \text{ тис. грн.}$$

– чистий прибуток:

$$\text{ЧП}_{\text{прогноз}} = \text{ФРЗД}_{\text{прогноз}} + \text{ДНД} - \text{ВНД} - \text{ПНП}, \quad (3.8)$$

де ДНД – дохід від надзвичайної діяльності;

ВНД – витрати від надзвичайної діяльності;

ПНП – податок на надзвичайний прибуток.

Значення цього показника в планованому періоді становитиме:

$$\text{ЧП}_{\text{прогноз}} = 4\,499,09 + 0 - 0 - 0 = 4\,499,09 \text{ тис. грн.}$$

Із проведеного аналізу витікає, що запропонований комплексний метод, не тільки збільшить чистий дохід від реалізації продукції, а й зменшить адміністративні витрати та дозволить збільшити доходи від інвестиційної й фінансової діяльності.

За умови нарощення обсягів реалізації послуг на 15%, шляхом зменшення адміністративних витрат на 20%, повернення дебіторської заборгованості та, відповідно, отримання додаткових інвестиційних й фінансових доходів і за умови незмінності інших фінансових показників, ПрАТ «АЗОТ» зможе відновити прибуткову діяльність і отримати чистий прибуток в розмірі 4 499,09 тис. грн., що значно підвищить рентабельність, фінансову стійкість, платоспроможність

ПрАТ «АЗОТ» й відповідно дозволить зменшити ризик фінансової неспроможності й банкрутства підприємства.

Таким чином, у третьому розділі роботи обґрунтовано напрями запобігання банкрутства підприємства в умовах невизначеності, які спрямовані на підвищення його фінансової спроможності за рахунок удосконалення процесів формування кінцевих фінансових результатів з урахуванням виявлених проблем у фінансовому стані підприємства.

Запропоновано заходи з відновлення платоспроможності підприємства за рахунок удосконалення його політики щодо дебіторів, адже надмірна величина дебіторської заборгованості в умовах невизначеності створює вагомі проблеми для ліквідності й платоспроможності ПрАТ «АЗОТ». Серед них запровадження алгоритму контролю за величиною й структурою дебіторської заборгованості відповідальною особою на підприємстві, застосування більш жорсткої політики щодо надання відстрочки платежів покупцям та впровадження заходів зі стимулювання вчасної сплати дебіторської заборгованості через систему знижок. Це дозволить здійснити інкасацію значної частки дебіторської заборгованості й спрямувати ці кошти у фінансову та інвестиційну діяльність підприємства.

Економічний ефект від запропонованих заходів полягає у відновленні прибуткової діяльності ПрАТ «АЗОТ» за рахунок додаткових фінансових й інвестиційних доходів, завершення технічного переоснащення підприємства, зменшення адміністративних витрат і збільшення обсягів продажів. Це дозволить підвищити ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства в контексті його фінансового оздоровлення та уникнути його банкрутства, ризик якого за результатами дослідження, досить високий.

ВИСНОВКИ

У випускній роботі відповідно до мети та завдань було розглянуто теоретичні, методичні та практичні аспекти банкрутства підприємства й обґрунтовані напрями його запобігання. За результатами дослідження можемо зробити наступні висновки.

В умовах невизначеності банкрутство можна вважати об'єктивним економічним явищем, яке є наслідком розвитку та поглиблення економічної кризи на підприємстві. Визначено, що банкрутство виникає в результаті фінансової неспроможності підприємства розрахуватися за всіма своїми зобов'язаннями й в залежності від причин його виникнення, особливостей прояву та можливих наслідків поділяється на кілька видів, а саме: реальне, технічне, навмисне й фіктивне.

Систематизовано основні причини банкрутства підприємств за сферою виникнення, виділивши зовнішні і внутрішні. На зовнішні причини банкрутства фінансовий менеджмент підприємства не може прямо вплинути, проте може суттєво мінімізувати їх вплив застосовуючи комплекс антикризових заходів, направлених на підвищення фінансової стійкості та адаптивності суб'єкта господарювання до викликів і загроз. На внутрішні причини банкрутства, серед яких неефективність організації управління на підприємстві, низька продуктивність праці та ін., можна впливати безпосередньо на підприємстві й не допускати їх виникнення.

Узагальнено методи діагностики та прогнозування ризику банкрутства, що відіграє важливу роль при прийнятті управлінських рішень, щодо подальшого розвитку діяльності суб'єкта господарювання. Це дає змогу попередити ряд фінансових ризиків, які тягне за собою кризовий стан, а саме: неплатоспроможності, неліквідності, недоотримання прибутку та інші. Використання різноманітних

методів та моделей оцінювання ймовірності банкрутства дозволяє отримати повну та достовірну інформацію стосовно об'єкта, що діагностується, проаналізувати та виявити недоліки у фінансовій політиці підприємства, визначити нові інноваційні стратегії та запропонувати заходи з фінансового оздоровлення підприємства.

Охарактеризовано особливості фінансового оздоровлення та запобігання банкрутства в умовах невизначеності. Визначено, що критерієм їх успішності є вихід підприємства з фінансової кризи, відновлення його платоспроможності, забезпечення прибутковості, конкурентоспроможності й сталого розвитку у довгостроковому періоді.

Проведене оцінювання фінансового стану та здійснена діагностика банкрутства підприємства на матеріалах ПрАТ «АЗОТ», що є одним із стратегічно важливих підприємств хімічної промисловості України. За результатами дослідження встановлено, що підприємство перебуває у фінансовій кризі, адже комплексна оцінка фінансового стану має незадовільне значення і за всіма моделями прогнозування банкрутства його ймовірність дуже висока.

Результат проведеного фінансового аналізу ПрАТ «АЗОТ» за 2020-2022 роки дозволяє оцінити його як фінансово нестійке, неплатоспроможне та збиткове, оскільки значна кількість як окремих показників, так і цілісних груп не відповідають нормативним значенням і мають тенденцію до погіршення.

Виділено основні проблеми, що призвели до фінансової кризи на підприємстві. Серед них надмірна величина дебіторської заборгованості в структурі активів ПрАТ «АЗОТ», що генерує фінансові ризики неповернення цих коштів, а тривала збиткова діяльність призвела до зростання величини непокритого збитку підприємства, що зумовило його проблеми з ліквідністю й платоспроможністю.

Виявлено, що фінансова стійкість ПрАТ «АЗОТ» занизька, воно є неліквідним і неплатоспроможним. Утім, значна величина довгострокових фінансових інвестицій свідчить про те, що підприємство активно вкладає кошти у довгостро-

кові проекти, що може бути частиною стратегії диверсифікації ризиків і підвищення майбутніх доходів та однозначно оцінюється позитивно для забезпечення стійкого економічного зростання підприємства. Для покращення фінансової стійкості ПрАТ «АЗОТ» варто звернути увагу на розробку комплексу заходів, які посприяють зниженню дебіторської та кредиторської заборгованості.

Виявлено, що ймовірність банкрутства ПрАТ «АЗОТ» дуже висока, а ймовірність відновлення платоспроможності протягом півроку низька, однак, його все ще можна вивести з даного положення. Як видно з проведених розрахунків, на підприємстві необхідно проводити фінансове оздоровлення, щоб не відбулося призупинення діяльності підприємств.

Обґрунтовано напрями запобігання банкрутства ПрАТ «АЗОТ» в умовах невизначеності, як от відновлення платоспроможності та підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства в контексті його фінансового оздоровлення.

Запропоновано комплекс антикризових заходів, що дозволять підприємству вийти з фінансової кризи шляхом збільшення грошових коштів і поточних фінансових інвестицій за рахунок інкасації дебіторської заборгованості та суттєвого зменшення її величини. Для покращення роботи із дебіторами необхідно розробити політику збору платежів за надані послуги щодо своїх контрагентів, запровадити моніторинг стану дебіторської заборгованості та впроваджувати заходи для зменшення частки дебіторської заборгованості в структурі оборотного капіталу відповідальною особою на підприємстві. Завершення технічного переоснащення підприємства, зменшення адміністративних витрат і збільшення обсягів продажів дозволить підвищити ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, здійснити його фінансове оздоровлення та уникнути банкрутства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
3. Найповніший тлумачний словник української мови. URL: <http://eslovnuk.com/>
4. Словник іншомовних слів Мельничука. URL: https://slovnuk.me/dict/foreign_melnichuk
5. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник. К.:КНЕУ, 2004. 412 с .
6. Волот О. І., Бабич І. М., Ткаченко О. О. Банкрутство підприємства: сутність, ймовірність та методи визначення. *Науковий вісник Полісся*. 2015. № 4 (4). С. 61-67.
7. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: учбовий курс. Київ: Ніка-Центр Ельга, 2007. 451 с.
8. Efrat R. The Evolution of Bankruptcy Stigma. *Theoretical Inquiries in Law*. URL:https://www.researchgate.net/publication/250148303_The_Evolution_of_Bankruptcy_Stigma
9. Проніна В. Поняття та ознаки банкрутства. *Вісник податкової служби України*. 2014. №37–38. С.24-26.
10. Орловська Ю. В., Ількова Н. В. Розвиток інституту банкрутства в Україні. *Економічний простір*. 2019. № 152. С. 93–103.
11. Великий Ю. М., Косарева І. П., Політун Д. О. Теоретичні основи оцінки ймовірності банкрутства підприємства. *Бізнес-навігатор, Економіка і управління підприємством*. 2018. Вип. 3-1 (46). С. 92-96.
12. Sudesh B. Business bankruptcy in EU surges to highest levels since. *Euronews*. 2023. URL: <https://www.euronews.com/2023/08/26/business-bankruptcy-in-eu-surges-to-highest-levels-since-2015>

13. Марусяк Н.Л., Пильнюк Д.О. Банкрутство підприємства: сутність, причини та наслідки. *Економіка і суспільство*. 2021. № 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/897/860>
14. Рудика В.І., Великий Ю.М., Зьома О.Д. Економічна сутність поняття «банкрутство»: причини та наслідки на підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 18. С. 127–132. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/18_2018_ukr/23.pdf
15. Третяк О. Про проблему банкрутства підприємств. *Економіка України*. 2015. № 2. С. 46-50.
16. Воронкова Т. Є. Банкрутство підприємства та шляхи його подолання. *Інтер-наука*. 2017. № 2 (24). С. 39-43.
17. Кундеус О.М. Процедурні механізми банкрутства і санації підприємства. *Інноваційна економіка*. 2017. №9-10(65). С. 196-204.
18. Жалко О. В. Банкрутство як наслідок впливу фінансової кризи на господарську діяльність підприємств. *Університетські наукові записки. Економіка*. 2010. №. 2. С. 163-173.
19. Бачкір І. Г. Банкрутство підприємства: підходи, процедури проведення, оцінка перспектив та пріоритетів управління в умовах кризи платоспроможності. *Інноваційна економіка*. 2020. №. 5-6. С. 103-109.
20. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 328 с.
21. Пластун О.Л. Аналіз кількісних методик прогнозування банкрутства підприємства та обґрунтування необхідності розробки сучасних вітчизняних аналогів. *Вісник Української академії банківської справи*. 2015. № 2. С. 101-107.
22. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз. Навчальний посібник. Житомир: ПП Рута, 2015. 680 с.
23. Сукрушева Г. О., Папуцин В. М. Причини та наслідки банкрутств вітчизняних підприємств у сучасних умовах. *Вісник МДУ. Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 682-686.

24. Зятковський В. І. Фінанси підприємств. навч. посібник. Київ: «Кондор», 2003. 350 с.
25. Гук О.В., Якимець І.А. Фактори, що зумовлюють банкрутство підприємств. Міжнародна наукова інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (випуск 16) (м. Тернопіль, 01.12.2017 р.). URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/arhiv-konferenciy/arhiv-konferenciy01-12-2017>.
26. Онищенко С.В., Маслій О.А., Глушко А.Д., Загорулько Т.А. Виклики та загрози соціально-економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2023. №1 (88). С. 135-143. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(1\)-38](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(1)-38)
27. Маслій О., Ківшик О., Котелевець М. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобальних перетворень. *Економічний простір*. №183. 2023. С. 25-30. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/183-4>
28. Стеблецька І. Ю. Факторні моделі діагностики банкрутства підприємства. Режим доступу: <http://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/33/7-33-k196.pdf>
29. Чібісова В. І. Методи оцінки і прогнозування банкрутства підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2014. № 22. Ч. 2.
30. Повстенюк Н.Г. Методи діагностики банкрутства підприємству сучасних умовах. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/econrig_2015_1_6.pdf
31. Повстенюк Н.Г. Методи діагностики банкрутства підприємств у сучасних умовах. *Економіка і регіон*. 2015. № 1. С. 25–31.
32. Гудзь Т. П. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств : монографія. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2018. 166 с.
33. Сидяга Б. В. Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2017. № 2. С. 80–83.
34. Костіна О.М. Методи та моделі діагностики кризового стану підприємства. *Вісник СДУ*. 2012. № 4. С. 91–97.

35. Погребняк А.Ю. Порівняльний аналіз методик оцінки ймовірності банкрутства в системі антикризового управління на підприємстві. 2014. *Бізнес Інформ.* № 7. С. 344–352.
36. Долінський Л.Б. Сащук Д.П. Оцінка надійності підприємств: теоретико-методологічний підхід. *Фінанси України.* 2018. №1. С. 108–117.
37. Соколова Л.В., Порохненко О.А. Проблеми вибору моделей оцінки ймовірності банкрутства підприємств. URL: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2013/Economics/10_140867.doc.htm
38. Ватченко О.Б. Використання моделей оцінки ймовірності банкрутства на підприємствах України. *Економіка та управління підприємствами.* 2018. Випуск 6 (17). С. 132–138.
39. Чібісова І.В. Методи оцінки і прогнозування банкрутства підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2017. № 22. Ч. 2. С. 389-394.
40. Ласкіна К.Ю., Власова М.З. Темп стійкого зростання як елемент фінансової стійкості. *Науковий журнал НДУ ІТМО. Серія «Економіка і екологічний менеджмент».* 2015. №2. С. 56.
41. Череп А.В., Євтушенко М.С. Особливості використання дискримінантних моделей прогнозування банкрутства підприємств в умовах української економіки. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45449/30/Cherep.pdf?sequence=1>
42. Сич О.А., Калічак І.І. Дискримінантний аналіз і його застосування в прогнозуванні банкрутства підприємства. *Молодий вчений.* Економічні науки. №2(42). 2017. С. 333-339.
43. Мар'яненко Л. В. Особливості та передумови провадження санаційних процесів на підприємствах України. *Економіка. Фінанси. Право.* 2018. № 10. С. 14.
44. Колісник, М. К., Ільчук П.Г. Віблій П.І. Фінансова санація і антикризове управління підприємством: навчальний посібник. К.: Кондор, 2018. 272 с.

45. Кондрашихін А.Б., Пепа Т.В., Федорова В.О. Фінансова санація і банкрутство підприємств: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2018. 208 с.
46. Юрій Е. О. Санація як система заходів оздоровлення підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2017. Т. 18, Вип. 3(3). С. 160-162. URL: [http://nbuv.gov.ua/jpdf/Vönu_econ_2013_18_3\(3\)_42.pdf](http://nbuv.gov.ua/jpdf/Vönu_econ_2013_18_3(3)_42.pdf)
47. Onyshchenko V., Onyshchenko S., Maslii O., Maksymenko A. Systematization of Threats to Financial Security of Individual, Society, Business and the State in Terms of the Pandemic. *Lecture Notes in Civil Engineering*. 2023. Volume 299. P. 749-760.
48. Корецька С.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник. Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2015. 159 с.
49. Шершньова З.Є., Багацький В.М., Гетманцева Н.Д. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2007. 680 с.
50. Бондар Н.М. Поняття та види реорганізації підприємств. URL: <http://www.trn.ua/articles/2771>
51. Петрищева А. Реорганізація підприємства: нюанси проведення та оподаткування. *Експрес Аналіз*. 2017. № 43-44.
52. Hall J. K., Daneke G. A., Lenox M. J. Sustainable development and entrepreneurship: Past contributions and future directions. *Journal of Business Venturing*. 2010. No 25 (5). P. 439-448. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2010.01.002>
53. Онищенко С., Маслій О., Пантась В. Ділова активність бізнесу в Україні: цифрова трансформація та сталий розвиток. *Економіка і регіон*, 2024. № 1 (92). С. 136-146. [https://doi.org/https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1\(92\).3321](https://doi.org/https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1(92).3321)
54. Яцишин С.Р. Укрупнення як форма реорганізації підприємств: поняття, основні мотиви та види. Основні принципи, напрями та завдання економічного розвитку країн: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2018. С. 68-72.

55. Копилюк О.І, Медведєв В.П. Управління фінансовою санацією підприємства: навч. посібник. Л.: Видавництво Львівської комерційної академії, 2018. 447 с.
56. Заболотний В.М. Реструктуризація підприємства. К. Міленіум, 2014. 439 с.
57. Пугач О.А. Моделювання загроз системі економічної безпеки національної економіки з позицій їх своєчасного виявлення та передбачення. *Економіка і регіон*. 2015. № 3(52). С. 103–109.
58. Onyshchenko S., Maslii O., Hlusko A., Yanko A., Cherviak A. Social and economic security: threats and strengthening targets : monograph. Warszawa : E-Sciece space, 2023 p. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/handle/PolNTU/15373>
59. Терещенко О.О. Антикризисне фінансове управління на підприємстві: монографія. К.: КНЕУ, 2017. 268 с.
60. Суханов Б. А. Реорганізація акціонерних товариств та інших юридичних осіб. *Господарство і право*. 2017. № 1. С. 148-152.
61. Петрищева А. Реорганізація підприємства: нюанси проведення та оподаткування. 2017. № 43-44.
62. Офіційний сайт ПрАТ «АЗОТ» URL: <http://www.azot.ck.ua/>
63. Христенко Л.М., Буткова Н.Є. Оцінювання впливу потенціалу підприємства на його економічну стійкість. *Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр.* Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. № 4(44). С. 101–108.
64. Готра В.В., Ріпич В.В., Дячок А.В. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його покращення. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 219–223. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/38.pdf
65. Карпунь І. Н. Антикризисні заходи на підприємстві: управління, стратегія, цілі та завдання: монографія. Львів: «Магнолія-2017», 2019. 440 с.
66. Попович Д.В., Алимов О.С. Дослідження ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств та засоби її підвищення у сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 1. С. 31–35. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/1_06_uk/8.pdf

67. Яцух О.О., Захарова Н.Ю. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія : Економіка і управління. 2018. № 3. С. 173–180. URL: http://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/29_68_3/35.pdf
68. Onyshchenko S., Maslii O., Ivaniuk B. The Impact of the External Environment on the Economic Security of Ukrainian Business. *Economics and Region*. 2020. № 1 (76). P. 22–29.
69. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ, Юрид. вид-во «Право України», 2023. 472 с.
70. Івженко А.С. Основні напрямки удосконалення механізму санації підприємств за сучасних економічних умов. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №4. С. 142-148.
71. Бланк І.А. Фінансова стратегія підприємства. К: Ельга, Ніка-Центр, 2015. 720 с.
72. Рябенко Г., Верланов О., Клименко С. Прогнозування банкрутства підприємства як складова антикризового фінансового управління. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка, 2023. № 18. С. 238-244. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.27>
73. Tkachenko S., Ohrenych Yu., Kairachka N. Digitization of business processes as a tool to prevent bankruptcy at enterprises in conditions of variability of the market environment. *Economics and Region*. 2024. №1(92). P. 183-194.
74. Дутковський Б. Фінансове оздоровлення замість банкрутства. *Довідник економіста*. 2018. №11. С. 90-93.
75. Івженко А.С. Основні напрямки удосконалення механізму санації підприємств за сучасних економічних умов. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. №4(82). С. 142-148.
76. Онищенко С.В., Маслій О.А. Міжнародні індексні системи оцінки бізнес-середовища в Україні. *Фінансовий простір*. 2020. №3 (39). С. 168-179.

77. Чемчикаленко Р.А., Сукрушева Г.О., Ткаченко А.Ю. Теоретичні основи управління фінансовим станом підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 27. С. 350–354. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/27_2019_ukr/56.pdf
78. Довбня С. Б. Методичні основи та напрями реструктуризації підприємств у промисловості. Д.: Наука і освіта, 2014. 311 с.
79. Онищенко С.В., Маслій О.А., Глушко А.Д., Черв'як А.В. Загрози соціально-економічній безпеці України: монографія. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. 375 с.
80. Денисенко М.П. Заходи покращення фінансового стану підприємства у сучасних умовах господарювання. *Економіка і держава*. 2019. № 12. С. 61–65. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.12.6>
81. Москвін Б. Банкрутство як механізм антикризового управління підприємством. *ВІСНИК КНТЕ*, 2020, № 2, С. 58–68. URL: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(130\)05](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(130)05)
82. Череп А. В., Романченко О. О. Визначення заходів для відновлення платоспроможності боржника. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 1(5). С. 213-219.
83. Коваленко Д.І. Санація як форма реструктуризаційних процесів на промислових підприємствах України. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. №12. С. 92-98.
84. Нікула Ю.І. Стратегічні аспекти досягнення фінансової стійкості підприємства. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=19045>
85. Коваленко О. В., Галь С. В. Методи антикризового управління підприємством. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Вип. 8. 2015. С. 107-114.
86. Тимошенко О. В., Буцька О. Ю., Сафарі Ф. Х. Антикризове управління як передумова підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економічний аналіз: зб. наук. праць ТНЕУ «Економічна думка»*, 2017. Том 23. № 2. С. 187-192.